

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

**PRVÁ CESTA OKOLO SVETA
A STARÉ MAPY S ŇOU SÚVISIACE**

BAKALÁRSKA PRÁCA

Študijný program: Učiteľstvo geografie a histórie (Učiteľské štúdium, bakalársky I. st., denná forma)

Študijný odbor: učiteľstvo a pedagogické vedy

Školiace pracovisko: Katedra všeobecných dejín

Školiteľ: Mgr. Daniela Hrnčiarová, PhD.

2022

Tomáš Hilko

Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Tomáš Hilkovič
Študijný program: učiteľstvo geografie a histórie (Učiteľské štúdium, bakalársky I. st., denná forma)
Študijný odbor: učiteľstvo a pedagogické vedy
Typ záverečnej práce: bakalárska
Jazyk záverečnej práce: slovenský
Sekundárny jazyk: anglický

Názov: Prvá cesta okolo sveta a staré mapy s ňou súvisiace
The first voyage around the world and related old maps

Školiteľ: Mgr. Daniela Hrnčiarová, PhD.
Katedra: FiF.KVD - Katedra všeobecných dejín
Vedúci katedry: doc. Mgr. Vincent Múcska, PhD.
Dátum zadania: 29.06.2021

Dátum schválenia: 30.06.2022
doc. Mgr. Vincent Múcska, PhD.
vedúci katedry

.....
študent

.....
školiteľ

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Čestne vyhlasujem, že bakalársku prácu s názvom *Prvá cesta okolo sveta a staré mapy s ňou súvisiace* som vypracoval samostatne, za pomoci uvedenej literatúry a poznatkov, ktoré mi boli poskytnuté v rámci konzultácií.

V Sebedraží, dňa 1. 7. 2022

Tomáš Hilkovič

POĎAKOVANIE

Na tomto mieste vyslovujem úprimné poďakovanie v prvom rade môjmu Spasiteľovi Pánovi Ježišovi Kristovi, ktorému verím, a ktorému vdáčim za odpustenie všetkých hriechov, vedenie, múdrosť a každú pomoc. Okrem Neho moja vdáčnosť patrí Mgr. Daniele Hrnčiarovej, PhD., ktorá sa ma ujala a aj cez všetky problémy a nedostatky mi pomáhala. Nechcem zabudnúť ani na Mgr. Jána Vala, PhD., ktorý mi prispel cennými radami.

Mgr. Daniela Hrnčiarová, PhD. a Mgr. Ján Valo, PhD. boli tiež osobami, ktoré mi veľmi pomohli pri riešení administratívnych komplikácií spojených so štúdiom. Ešte raz ďakujem.

ABSTRAKT

HILKOVIČ, Tomáš. *Prvá cesta okolo sveta a staré mapy s ňou súvisiace* [bakalárska práca]. Univerzita Komenského v Bratislave. Filozofická fakulta. Katedra všeobecných dejín. Školiteľ: Mgr. Daniela HRNČIAROVÁ PhD. Obhajoba: Bratislava, Filozofická fakulta, 2022. 62 s.

Cieľom záverečnej práce je zasadiť cestu Fernãa de Magalhãesa do kontextu doby, v ktorej sa odohrala a priradiť k nej mapy, ktoré ovplyvnili, alebo mohli ovplyvniť Magalhãesa, ako aj mapy, ktoré boli priamo ovplyvnené jeho cestou. Práca má teoretický charakter. Práca je rozdelená na tri kapitoly. Prvá kapitola obsahuje popis faktorov, podmieňujúcich rozvoj moreplavby, ako aj objavné cesty v období renesancie. Druhá kapitola obsahuje stručný životopis Fernãa de Magalhãesa a popis jeho poslednej plavby, vrátane hodnotenia jeho osobnosti a prínosu. Tretia kapitola sa venuje starým mapám, ktoré vznikli krátko pred cestou a mohli cestu ovplyvniť, ako aj mapám, ktoré vznikli po ceste a prinášajú tak nové geografické informácie.

Kľúčové slová: moreplavba; Fernão de Magalhães; prvá cesta okolo sveta; historická kartografia; staré mapy.

ABSTRACT

HILKOVIČ, Tomáš. *The first voyage around the world and related old maps* [bachelor thesis]. Comenius University in Bratislava. Faculty of Arts. Department of General History. Supervisor: Mgr. Daniela HRNČIAROVÁ PhD. Defense: Bratislava, Faculty of Arts, 2022. 62 pp.

The aim of this final thesis is to place the journey of Fernão de Magalhães in the context of the time in which it took place and to assign to it maps that influenced or could influence Magalhães, as well as maps that were directly influenced by his journey. The work has a theoretical character. The work is divided into three chapters. The first chapter contains a description of factors influencing the development of seafaring, as well as voyages of discovery during the Renaissance. The second chapter contains a brief biography of Fernão de Magalhães and an account of his last voyage, including an assessment of his personality and contribution. The third chapter deals with old maps that were created shortly before the journey and could influence the journey, as well as maps that were created after the journey and thus bring new geographical information.

Key words: seafaring; Fernão de Magalhães; the first voyage around the world; historical cartography; old maps.

PREDHOVOR

Tému prvej cesty okolo sveta som si zvolil hneď z niekoľkých dôvodov. Od detstva ma fascinujú dejiny moreplavby, pričom Fernão de Magalhães je jedným z jej najprominentnejších predstaviteľov a prvá plavba okolo sveta jedným z najfascinujúcejších počinov. Táto slávna cesta bola úspešne zavŕšená presne pred 500 rokmi. Okrem toho študujem učiteľstvo histórie v kombinácii s geografiou a nielen objavné cesty, ale aj historická kartografia je ich veľmi pekným prienikom. V neposlednom rade si ako budúci učiteľ myslím, že objavné plavby sú pre deti a žiakov pútavou témou, najmä pre chlapcov.

So spracovaním problematiky renesančnej moreplavby, vrátane plavby Magalhãesa-del Cana, som sa v slovenskej a českej literatúre stretol najmä na úrovni populárno-náučnej literatúry pre deti a mládež. Úplne však chýbala práca, zameraná na prepojenie starých máp s touto významnou výpravou. Zo zahraničnej literatúry som pracoval so zdrojmi v anglickom jazyku. Množstvo hodnotných podkladov bolo pre mňa neprístupných, okrem iného pre jazykovú bariéru spôsobenú nedostatočnými znalosťami španielčiny, portugalčiny a francúzštiny.

Táto práca je určená v prvom rade študentom a pedagógom histórie a geografie, pričom chce poskytnúť zaujímavé informácie o prepojenosti moreplavby s dobovou kartografiou. Okrem toho moja práca môže byť rozšírením vedomostí pre každého zvedavého čitateľa.

OBSAH

_____	Zoznam obrázkov	8
_____	Úvod.....	10
___1	Európska moreplavba	12
1.1	Predpoklady.....	12
1.2	Pyrenejský polostrov	14
1.3	Dôsledky	23
___2	Fernão de Magalhães	25
2.1	V portugalských službách	25
2.2	V španielskych službách	28
2.3	Osobnosť a prínos	33
___3	Staré mapy	37
3.1	Mapy pred cestou	37
3.2	Mapy po ceste	49
_____	Záver	53
_____	Zoznam použitej literatúry	57

ZOZNAM OBRÁZKOV

Obr. 1	Cantinova mapa sveta (1502).....	39
Obr. 2	Waldseemüllerova mapa sveta z roku 1507	41
Obr. 3	Tvar Južnej Ameriky na glóbusoch Johanna Schönera (1515, 1520).....	44
Obr. 4	Mapa Kunstmann IV od Pedra a Jorgeho Reinelovcov (1519).....	47
Obr. 5	Mapa Indického oceánu od Pedra Reinela (1517)	47
Obr. 6	Pigafettova mapa Magalhãesovej úžiny (1520)	49
Obr. 7	Magellanova mapa (1522).....	50
Obr. 8	Planisféra Castiglioni (1525).....	51

*Všetky veci sú plné trudu;
nemohol by to človek vypovedať;
oko sa nenasýti hľadania,
a ucho sa nenaplní počúvaním.*

(KAZATEĽ 1.8; BIBLIA)

ÚVOD

Cieľom tejto bakalárskej práce je priblížiť osobnosť Fernãa de Magalhãesa a prvú plavbu okolo sveta v epoche rozmachu oceánskej moreplavby na pomedzí stredoveku a novoveku s dôrazom na konkrétne kartografické diela, ktoré s touto plavbou súvisia. Spomínané diela s cestou súvisia buď tým, že niesli informácie, podporujúce jej realizáciu, priamo sa na realizácii podieľali, alebo boli vyhotovené na jej základe.

Chronologicky sa pohybujeme na konci stredoveku a úplnom začiatku novoveku, teda v období renesancie, presnejšie by bolo možné hovoriť najmä o rozpätí vyše storočia medzi rokmi 1415 a 1522.

Práca je rozdelená na tri kapitoly. Prvá kapitola v troch podkapitolách pojednáva o príčinách rozmachu európskej moreplavby na konci stredoveku, so zameraním na kráľovstvá Pyrenejského polostrova, a stručne popisuje jej najvýznamnejšie udalosti a ich dopady, čím vykresľuje kontext doby, v ktorej bola vykonaná prvá plavba okolo sveta. Druhá kapitola sa venuje Portugalcovi Fernãovi de Magalhãesovi. Prvá podkapitola sa zaoberá prvou časťou jeho života, keď bol poddaným portugalských kráľov, v službách ktorých sa vyprofiloval na skúseného námorného kapitána s myšlienkou konkrétnej plavby, ktorú chcel zrealizovať. Druhá podkapitola popisuje pomerne krátke obdobie Magalhãesovho života, keď v Španielsku usiloval o realizáciu svojej cesty, cestu pripravil a realizoval, pri čom prišiel o život. Tretia podkapitola hodnotí Magalhãesovu osobnosť a sumarizuje prínos významnej cesty, ktorú podnikol a ktorá skončila oboplávaním zemegule. Tretia kapitola je zameraná na mapy a iné kartografické diela a dobové geografické poznanie, ktoré formovalo Magalhãesovu myšlienku na odvážnu plavbu v prvej podkapitole, vrátane kartografických diel, ktoré boli potrebné pre samotnú výpravu. V druhej podkapitole sa zameriava na mapy, ktoré vznikli v nadväznosti na oboplávanie zemegule.

Predkladaná problematika bola v minulosti rozpracovaná viacerými zahraničnými autormi, avšak na Slovensku je nová. Z toho dôvodu, s výnimkou prvej kapitoly ku ktorej sú dostupné slovenské a české publikácie, boli podkladom k tejto práci zahraničné diela. Hlavnými prameňmi boli práce v anglickom jazyku. Zdrojmi o Magalhãesovi a jeho ceste boli primárne *Zpráva o první cestě kolem světa* od Antonia

Pigafettu a dielo *The Life of Ferdinand Magellan, and the First Circumnavigation of the Globe. 1480-1521* od Francisa H. H. Guillemerda. Časť historickej kartografie je opretá najmä o prácu *Cartography, Geometry and Communication* (...) od kolektívu španielskych autorov, *Magellan's map (Os mapas de Magalhães)* od Ruia Manuela Loureira a „monografie“ Jima Siebolda na stránke <http://myoldmaps.com/>. Pre jazykovú bariéru som sa nedostal k niektorým hodnotným a relevantným dielam v portugalčine, španielčine a francúzštine. Veľká časť odborných prác o kartografii je prevzatá z uznávaného časopisu *Imago Mundi*.

V tejto práci je použité dvojaké menovanie. Autor si uvedomuje, že môže spôsobovať chaos, uchýlil sa však k tomuto pragmatickému riešeniu pre jeho jednoduchosť. Väčšina spomenutých osobností, vrátane samotného Magalhães, nesie meno v jazyku svojho pôvodu, alebo také, ktorým tá-ktorá osoba býva najčastejšie identifikovaná. Výnimku, teda použitie slovenskej podoby, tvoria mená princ Henrich, kňaz Ján, Krištof Kolumbus, Katolícke veličenstvá a kráľ Karol I, u nás takmer nepoznané v inej podobe. Geografické termíny sú uvádzané v tvaroch, bežne používaných v slovenskom jazyku.

Keď sa v práci jedná o chystanú plavbu, alebo jej časť po Filipíny, nesie prívlastok Magalhãesova, keď sa však jedná o celkovú cestu, nesie presnejšie pomenovanie Magalhãesova-del Canova. Menej známe pomenovania v cudzom jazyku sú pri svojom prvom menovaní zvýraznené kurzívou.

1 EURÓPSKA MOREPLAVBA

1.1 Predpoklady

Na konci stredoveku súbor faktorov prispel k tomu, že v Európe prišlo k výraznému rozvoju moreplavby, najmä oceánskej, pričom krajiny Pyrenejského polostrova sa stal jej neprehliadnuteľnými priekopníkmi.

V prvom rade išlo o rozširujúci sa vplyv humanizmu a renesancie, ktorý znamenal hospodársky a vedomostný pokrok a priniesol zmeny v kultúrnej oblasti.¹

Ďalšou príčinou bol dlhodobý predražený obchod s Orientom, ktorý z Európy odčerpával drahé kovy. Tie boli tiež predmetom tezaurácie šľachty. To spôsobilo nedostatok zlata a striebra vo vnútroeurópskom obchode.² Dobytie Konštantínopolu v roku 1453 a čiernomorského prístavu Kaffa v roku 1457 Osmanmi znamenalo definitívny koniec priameho obchodu medzi Európou a Orientom a nezvratné zvýšenie cien všetkých možných komodít.³ S predraženým obchodom súvisela najmä jedna komodita – korenie, ktoré sa dovážalo až z Molúk, súostrovia v dnešnej Indonézii.⁴ Istým stimulom mohli byť informácie o nesmiernom bohatstve Orientu, postupne prinášané renesančnými suchozemskými cestovateľmi.⁵

Nezanedbateľným dôvodom bolo pokračovanie stredovekého križiackeho snaženia namiereného najmä proti moslimom,⁶ s ktorým na konci stredoveku súviselo úsilie o nájdenie cesty do krajiny (niekde na juhu Afriky), v ktorej vládne potenciálny spojenec, legendárny kňaz Ján.⁷

¹ ANDĚL, Rudolf a Alice /red./ TEICHOVA. *Dějiny středověku 2*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968. Světové dějiny, sv. 3. s. 234.

² ANDĚL, ref. 1, s. 234; SÁNCHEZ IMIZCOZ, Ruth. ... and the World was round: The Magellan-Elcano Adventure The First Circumnavigation of the World. In: South Atlantic Review, vol. 82, no. 2 (Summer 2017), s. 4.

³ KLÍMA, Jan. *Dějiny Portugalska*. Praha: Nakl. Lid. noviny, 1996. Dějiny států. ISBN 80-7106-164-6, s. 56.

⁴ ZWEIG, Stefan. *Magellan*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1969. s. 12 – 15.

⁵ HOLEČEK, Milan. *Hrdinové zámořských objevů*. Praha: Vyšehrad, 2019. ISBN 978-80-7601-099-4, s. 14, 19.

⁶ SÁNCHEZ IMIZCOZ, ref. 2, s. 4.

⁷ KLÍMA, ref. 3, s. 59.

Dôležitou podmienkou rozvoja moreplavby bol technický pokrok, v tomto období bolo vytvorených niekoľko kľúčových vynálezov a zdokonalení. Prvým z nich bol kompas s magnetickou ihlou, ktorý umožnil presnejšie a odvážnejšie plavby ďalej od pobrežia.⁸ Progres prišiel aj v pohone lodí, veslový aj kombinovaný veslovo-veterný pohon bol nahradený čisto veterným. To bolo umožnené zdokonalením konštrukcie sťažňov, plachiet a takeláže.⁹ Na základe tejto zmeny sa zvýšila kapacita lodí a vďaka tomu sa predĺžila vzdialenosť, ktorú mohli prejsť bez zastavenia.¹⁰ V Portugalsku lodní stavitelia zdokonalili predtým menšiu rybársku loď typu *karavela*, ktorá sa pre svoju mohutnú, no ľahkú konštrukciu a pomerne dobrú ovládateľnosť a vhodnosť na oceánsku plavbu stala dôležitým plavidlom prvých ciest. Z nej bola ďalej vyvinutá väčšia, pokrokovejšia loď, zvaná *karaka* (alebo *nao*), ktorá bola objemnejšia, lepšie ovládateľná a vyzbrojená. Tá bola najdôležitejším plavidlom Portugalcov v Atlantickom a Indickom oceáne. Úspešnú karaku prevzali Španieli a v 16. st. spojením so stredomorskou poloplachetnicou *galeasou* z nej vytvorili lodný typ pomenovaný *galeóna*, neskorší symbol európskej kolonizácie.¹¹ Technický pokrok v navigácii súvisel v Itálii so vznikom nového druhu máp, takzvaných *Portolánov*. Základom týchto máp bola sústava ružíc a sieť smerových lúčov, teda čiar, ktoré nazývame loxodrómy. Loxodróma je pomyselná krivka na zemskom povrchu, pretínajúca poludníky pod konkrétnym uhlom. Aj keď nezobrazuje najkratšiu možnú vzdialenosť, loxodróma je do niekoľkých stoviek kilometrov takmer najkratšou, veľmi výhodnou spojnicou dvoch bodov na zemskom povrchu. Portolány boli zamerané na pobrežie Stredozemného mora, to zachytávali najpresnejšie.¹²

Až na poslednom mieste medzi dôvodmi rozvoja moreplavby bola romantická túžba po rozšírení poznania o svete (ak vôbec).¹³

Spomedzi európskych monarchií sa kľúčovými hráčmi počiatkov kolonizácie stali tie, ktoré ležali na Pyrenejskom polostrove. Hlavným dôvodom bola ich

⁸ ANDĚL, ref. 1, s. 235; KOSIARZ, Edmund. *Námorné bitky*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Nakladateľstvo Pravda, 1984. s. 62 – 63.

⁹ Takeláž je termín označujúci lanovie plachetnice, teda súbor technických zariadení na ovládanie plachiet. (CAJTHAML, Miroslav. *Historické lodě 16. až 18. století*. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2355-3, s. 120.

¹⁰ KOSIARZ, ref. 8, s. 62 – 63.

¹¹ KOSIARZ, ref. 8, s. 63 – 64; GULÁŠ, Štefan, *Plachetnice všetkých čias*. Bratislava: Mladé letá, 1979, s. 148, 150.

¹² KAROLČÍK, Štefan a Ľuboš BALÁŽOVIČ. *Základy kartografie, GIS a DPZ pre učiteľov*. Banská Bystrica: VKÚ Harmanec, 2020. ISBN 978-80-99934-16-1, s. 14 – 15.

¹³ MOŽEJKO, Igor Vsevolodovič. *Pod pirátskou vlajkou*. Praha: Naše vojsko, 2009. ISBN 9788020610270, s. 16.

geografická poloha.¹⁴ Pyrenejský polostrov, ležiaci na rozhraní Európy a Afriky, Stredozemného mora a Atlantického oceánu, je z veľkej väčšiny obklopený vodou, ktorá stáročia predstavovala dobré podmienky pre rozvoj rybárstva, komunikácie, obchodu a bezpečnej príbrežnej moreplavby.¹⁵ Moreplavba bola do istej miery jedinou možnosťou.¹⁶ Okrem toho v správnom čase prišlo k spomínanému zdokonaleniu plavidiel. Ďalej to bol historický vývoj, na konci stredoveku tu vrcholila *reconquista*, ktorá znamenala tak základ sebavedomia, ako aj dostatok vojenských skúseností a bojovníkov.¹⁷ Významným impulzom bol príliv skúsených zahraničných kapitánov, navigátorov, námorníkov, lodných staviteľov a iných odborníkov, po začatí oceánskych plavieb prúdiacich na Pyrenejský polostrov, medzi ktorými vynikali rôzni obyvatelia Itálie (Kolumbus, Vespucciovcí, a ďalší). V neposlednom rade tunajšiu moreplavbu naštartovali investície z Janova a Florencie.¹⁸

1.2 Pyrenejský polostrov

Zlomový pre ďalšie smerovanie Portugalska bol rok 1385. Za kráľa bol korunovaný João I., ktorým sa na portugalský trón dostala nová dynastia Avis, následne panovník ukončil vnútorné nepokoje a nakoniec v rozhodujúcej bitke pri Aljubarrote získal nezávislosť od Kastílie, ktorá bola zaistená mierovou zmluvou z roku 1411.¹⁹ V roku 1415 João I. zhromaždil veľké invázne vojsko a nečakaným útokom dobyl maurskú pevnosť Ceuta na severoafrickom pobreží Gibraltárskej úžiny. Pre Portugalcov išlo o nebývalý úspech, ktorý dobyvateľom zabezpečil dôležitú základňu na Africkom pobreží a značnú korisť. Okrem toho naštartoval výnosný obchod s otrokmi. Dobytie

¹⁴ GUILLEMARD, Francis Henry Hill. *The Life of Ferdinand Magellan, and the First Circumnavigation of the Globe: 1480-1521*. London: George Philip & Son, 1891, s. 2.

¹⁵ CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, ISBN 978-80-7422-525-3, s. 13.

¹⁶ AXELSON, Eric. *Prince Henry the Navigator and the Discovery of the Sea Route to India*. In: *The Geographical Journal*, vol. 127, no. 2 (Jun., 1961), s. 145.

¹⁷ ANDĚL, ref. 1, s. 236; HOLEČEK, ref. 5, s. 33, 62.

¹⁸ ANDĚL, ref. 1, s. 236.

¹⁹ KLÍMA, ref. 3, s. 43.

bohatej Ceuty je považované za začiatok Portugalských dobyvačno-obchodno-objavných ciest.²⁰

Je zažitou tradíciou na počiatku Portugalských objavov vnímať osobnosť infanta Doma Henriqueho (1394 – 1460), u nás známeho ako princ Henrich, od 19. storočia zvaný „Moreplavec“. Bol tretím synom Joãa I. a Filipy Lancasterskej. Zúčastnil sa výpravy do Ceuty, kde Portugalci získali cenné informácie o Africkom obchode a logicky zatúžili po bohatstve, ktoré poskytoval.²¹ O Henrichovi sa ďalej hovorí ako neúnavnom iniciátorovi výprav pozdĺž Afrického pobrežia.²² Údajne na skalnatom myse s. Vincenta v provincii Algarve neďaleko mestečka Sagres na juhozápadnom výbežku Portugalska založil vychýrenú *Námornú akadémiu* (Escola náutica), kde sústredil pestrú medzinárodnú zmes šikovných námorných kapitánov, kartografov a lodných staviteľov, pričom jeho cieľom boli skvelé výpravy a zemepisné objavy.²³ Úplným vrcholom je hodnotenie Henricha ako nezištného dobrodruha, ktorého myseľ opanovala (jedine) túžba po objavovaní v Európe dosiaľ nepoznaných končín. Rôzne z týchto pohľadov nachádzame v odborných publikáciách a prácach, ale tiež v literatúre a v neposlednom rade v populárno historických dielach pre deti a mládež. S istotou môžeme povedať, že legenda Henricha „Moreplavca“ je výrazne nafúknutá.

V prvom rade je potrebné spomenúť, odkiaľ sa vzala historicky nie úplne správna verzia života a vplyvu princa Henricha. Rozvinuli ju portugalskí kronikári, ktorí svoje hodnotenie Henricha spísali po jeho smrti v priebehu 15. a 16. storočia, s cieľom vyzdvihnúť jeho zásluhy na námorských objavoch.²⁴ Najvýznamnejším z nich a pravdepodobným zdrojom pre neskorších pisateľov bol Gomes Eanes de Zurara (alebo Azurara), ktorý písal dejiny portugalských krížových výprav a keďže princ Henrich stál na ich čele, dostalo sa mu až nekriticky veľa uznania.²⁵

Považujem tiež za dôležité na úkor hlavného (mainstreamového) pohľadu poukázať na niekoľko záverov rôznych vedeckých prác, ktoré naštrbujú, alebo úplne vyvracajú zmienenú neprimeranú glorifikáciu princa Henricha.

²⁰ KLÍMA, ref. 3, s. 48 – 49; ANDĚL, ref. 1, s. 236 – 237.

²¹ AXELSON, ref. 16, s. 147.

²² HOLEČEK, ref. 5, s. 35; MOŽEJKO, ref. 13, s. 17; ANDĚL, ref. 1, s. 237.

²³ HOLEČEK, ref. 5, s. 37.

²⁴ ELBL, Ivana. *Man of His Time (and Peers): A New Look at Henry the Navigator*. In: Luso-Brazilian Review, vol. 28, no. 2 (Winter, 1991), s. 73.

²⁵ Tamže s. 85.

Tento tretí syn portugalského kráľa, bez výraznej šance na neskoršiu vládu, bol pravdepodobne typickým šľachticom svojej doby, vytrvalým v snahe o dosiahnutie kariéry a zabezpečenie si majetku a vplyvu. Keďže reconquista v portugalskej časti Pyrenejského polostrova bola skončená, bol nútený hľadiť ďalej.²⁶ Po dobytí Ceuty ako mnohí iní vycítil vo výpravách do Afriky príležitosť. Dlhšiu dobu (asi medzi rokmi 1419 a 1433) jeho plány stagnovali. Získal však tituly a v roku 1420 dosiahol veľmi významnú pozíciu veľmajstra tzv. „*Kristovho radu*“, podporovaného samotným pápežom.²⁷ Nasledujúce roky vďaka vzrastu vplyvu na kráľovskom dvore mohol stáť na čele niekoľkých úspešných výprav na územie súčasného Maroka, no jeho snahy boli nakoniec zastavené drvivou porážkou pri Tangeri v roku 1437. Po tejto katastrofe sa obrátil k ďalšej možnosti, námorným výpravám, prvé plavby boli však len vedľajším produktom korzárstva v marockých pobrežných vodách.²⁸ Pritom pripravoval mohutnú krížovú výpravu na marockú pevninu, ktorú úspešne začal dobytím Alcácer Ceguer-u v Gibraltárskej úžine v roku 1458, ale jeho vplyv na kráľovskom dvore postupne slabol a ťaženie nemohol dokončiť.²⁹

Zdá sa, že ani v Portugalsku sa nedostávalo jeho dobyvačným plánom (krížové výpravy) náležitej pozornosti.³⁰ Vychýrená škola v meste Sagres, zhromažďujúca najlepších učencov bez ohľadu na jazyk, či náboženstvo je nepodložený mýtus.³¹ Významnejšími iniciátormi plavieb, z ktorých vzišli slávne portugalské objavy, boli neskorší kráľi João II. „Dokonalý“ (vládol v rokoch 1481 – 1495) a Manuel I. „Šťastný“ (1495 – 1521).³² Dovolím si tvrdiť, že čestné prímeno „Moreplavec“ si z pohľadu skutočného cestovania po mori vôbec nezaslúži, keďže najďalej sa doplavil do neďalekej Ceuty a z pohľadu rozvíjania moreplavby si ho skôr nezaslúži, keďže jeho cieľom nebolo zdokonaľiť lode a navigáciu, ale dosiahnuť rýchle zisky a financie smerované do moreplavby boli len logickými investíciami.³³

²⁶ ELBL, ref. 24, s. 74.

²⁷ Tamže, s. 79; HOLEČEK, ref. 5, s. 35.

²⁸ ELBL, ref. 24, s. 77 – 79.

²⁹ Tamže s. 84.

³⁰ Tamže s. 75.

³¹ AXELSON, ref. 16, s. 148; Portugalský diktátor Salazar na návrh uviesť všetko na pravú mieru údajne povedal: „Ľudia ho (mýtus) však milujú.“ THOMPSON, Ron B. *The Myth of Sagres*. Máj 2021. [online] dostupné na: <https://www.portugalresident.com/the-myth-of-sagres/>, [cit. 6. júna 2022].

³² DAVIES, Arthur. *Prince Henry the Navigator*. In: Transactions and Papers (Institute of British Geographers), no. 35 (Dec., 1964), s. 119; AXELSON, ref. 16, s. 148.

³³ HOLEČEK, ref. 5, s. 37.

Na druhej strane však nie je možné Henrichovi uprieť niektoré zásluhy. V honbe za bohatstvom, ktoré získaval alebo túžil získať predajom otrokov a korenia, či priamo ťažbou zlata, vyslal niekoľko výprav (Kanárske ostrovy, dvakrát Ceuta, krížové výpravy proti Maurom), ktoré v rámci Portugalska patrili medzi prvé. Nevieme s istotou povedať, ktoré z množstva ďalej menovaných výprav boli výlučne dielom princa Henricha.³⁴

Ako sme už uviedli vyššie, dobytím Ceuty sa v roku 1415 začína epocha portugalskej moreplavby a objavov.

V roku 1419 dvaja korzári bojujúci proti Maurom João Gonçalves Zarco (1394 – 1467/1471) a Tristão Vaz Teixeira (1395 – 1480) vďaka búrke, ktorá ich lode vychýlila z pôvodného kurzu, objavili dlhšiu dobu zabudnuté ostrovy Porto Santo a Madeira a urobili z nich portugalské kolónie, dodávajúce drevo a cukor.³⁵ Skúsený Gonçalo Velho Cabral (asi 1400 – 1460) v roku 1431 (alebo 1432) objavil a podľa množstva jastrabov pomenoval Azorské ostrovy.³⁶ Znovuobjavenie spomínaných dvoch atlantických súostroví, ktoré dodnes patria Portugalsku, bolo významné aj kvôli sebavedomiu a nejakej koristi, no najmä vďaka nenahraditeľným skúsenostiam plynúcim z poznávania pravidelných vetrov a morských prúdov, ktoré portugalskí moreplavci získavali častými plavbami ne (od domácej pevniny vzdialené 950 km, respektíve približne 1400 km).³⁷

Veľmi významným počinom boli tri plavby Gil Eanesa (1395 – asi 1445) pozdĺž pobrežia Afriky. Prvá, v roku 1433 dosiahla Kanárske ostrovy a mys Bojador (26° 7' s. z. š.). O rok neskôr Eanes oboplával tento mys, čo sa mu podarilo ako vôbec prvému Európanovi. V roku 1435 svoj počín zopakoval a dostal sa ešte ďalej a na súši zaznamenal stopy života, čo bolo pre Európanov prekvapením.³⁸ Jedným z problémov, ktorým čelili mnohé výpravy, plaviace sa pozdĺž afrického pobrežia, boli ľudové povery, strašiace mysle námorníkov. Mys Bojador v nich zohrával dôležitú úlohu,

³⁴ DAVIES, ref. 32, s. 124 – 125.

³⁵ HRBEK, Ivan. *ABC cestovateľů, mořeplavců, objevitelů*. Praha: Panorama, 1979. s. 283; KLÍMA, ref. 3, s. 53; HOLEČEK, ref. 5, s. 37 – 38; AXELSON, ref. 16, s. 147.

³⁶ HRBEK, ref. 35, s. 52; KLÍMA, ref. 3, s. 54; HOLEČEK, ref. 5, s. 38; AXELSON, ref. 16, s. 147.

³⁷ DAVIES, ref. 32, s. 121; AXELSON, ref. 16, s. 147.

³⁸ HRBEK, ref. 35, s. 86; KLÍMA, ref. 3, s. 54; HOLEČEK, ref. 5, s. 38; AXELSON, ref. 16, s. 147.

pretože za ním sa mal nachádzať koniec sveta, územia bez života, variace sa more, alebo rôzne obludy. Eanes tak pomohol k demýtizácii morí a moreplavby.³⁹

V rokoch 1435 – 1436 sa plavil Afonso Gonçalves Baldaia (asi 1415 – 1481), dostal sa južnejšie ako Eanes a pusté Saharské pobrežie pomenoval Zlatá rieka (Rio do Ouro; 23° 37' s. z. š.).⁴⁰ Ďalším zo zástupu portugalských kapitánov bol Nuno Tristão (†1446). Ten na svojich štyroch výpravách v rokoch 1441 – 1447 objavil Biely mys (Cabo Branco; 20° 46' s. z. š.), založil prvú portugalskú *faktóriu*, obchodnú základňu s vojenskou posádkou, v zálive Arguim (20° 36' s. z. š.), objavil ústia riek Senegal (16° 3' s. z. š.) a Gambia (13° 28' s. z. š.) a priviezol množstvo otrokov. V tom istom čase sa samostatne plavil Dinis Dias, ktorý objavil a pomenoval Zelený mys (Cabo Verde; 14° 43' s. z. š.) pretože spozoroval, že za ním pustú Saharu strieda „zelená“ Afrika, čo mohlo Portugalcov povzbudiť k ďalším plavbám na juh.⁴¹ Po týchto cestách sa už Portugalcom rýchlo vracali investície a kráľovská politika bola aj napriek desivému neúspechu obliehania Tangeru logicky obrátená na námorné výpravy. Vďaka získanému zlatu sa začalo s razbou nových kráľovských mincí. V juhoportugalskom prístavnom meste Lagos bola v štyridsiatych rokoch 15. st. založená obchodná spoločnosť Casa da Guiné, ktorá investorom prinášala zisky rádovo v stovkách percent.⁴²

Benátčan v portugalských službách Alviso Cadamosto (asi 1432 – 1488) a Diogo Gomes (asi 1420 – 1500) medzi rokmi 1455 a 1456 objavili neďaleko Zeleného mysu prvé ostrovy nového súostrovia, podľa mysu pomenovaného Kapverdy, ktoré kompletne preskúmal Janovčan António de Nola (asi 1415 – 1497) v roku 1460.⁴³ Ešte v roku 1459 Pedro da Sintra (†1484) objavil a preskúmal pobrežie ním pomenované Serra Leoa (8° 30' s. z. š.).⁴⁴ (V tejto dobe zomrel vyššie spomínaný princ Henrich, v čase jeho smrti bolo najvzdialenejším dosiahnutým územie dnešného štátu Sierra Leone.⁴⁵)

Okrem samotných ciest sa na začiatku druhej polovice 15. st. diali niektoré podstatné veci. Kráľ Afonso V. (1438 – 1477) na päť rokov predal Henrichov monopol

³⁹ HOLEČEK, ref. 5, s. 38; MOŽEJKO, ref. 13, s. 18 – 19.

⁴⁰ AXELSON, ref. 16, s. 147; KLÍMA, ref. 3, s. 54.

⁴¹ HRBEK, ref. 35, s. 81; 266; KLÍMA, ref. 3, s. 55 – 56; HOLEČEK, ref. 5, s. 39; AXELSON, ref. 16, s. 147 – 148.

⁴² KLÍMA, ref. 3, s. 54 – 56.

⁴³ HRBEK, ref. 35, s. 52; KLÍMA, ref. 3, s. 56; HOLEČEK, ref. 5, s. 40; AXELSON, ref. 16, s. 148.

⁴⁴ HOLEČEK, ref. 5, s. 40; AXELSON, ref. 16, s. 148.

⁴⁵ AXELSON, ref. 16, s. 149.

na africký obchod Fernão Gomesovi. Počas tejto doby sa portugalským moreplavcom podarilo prejsť Guinejským zálivom, objaviť São Tomé a prvý krát prekonať rovník. Po uplynutí lehoty sa v roku 1475 chopil zámorských plavieb a obchodu energický princ João, od roku 1481 kráľ João II. Okrem toho sa začal zvrát vo svetovom obchode, keď africký tovar neprúdil cez Saharu do arabských prístavov, ale cez Guinejský záliv do Portugalska, čo z Lisabonu urobilo prvoradú obchodnú križovatku. Ako Portugalsko bohatlo a mocnelo, začalo si nárokovat' kastílsku korunu. To spôsobilo skrytý aj otvorený boj proti Kastílii a Aragónsku, ktorý iberské kráľovstvá vyčerpal a bol ukončený zmluvou v Alcáçovas a Toledě v roku 1479. V roku 1481 pápež potvrdil Portugalsku nároky na objavené územia.⁴⁶

Pod vládou Joãa II. pokračovali cesty portugalských moreplavcov. Diogo Cão (asi 1440 – 1486/1487) dvomi výpravami (1482 a 1485) objavil ústie rieky Kongo (6° 3' j. z. š.) a na juhu sa dostal až po mys Kríža (Cabo da Cruz; 21° 46' j. z. š.). Vďaka veľkosti úspechu jeho prvej plavby portugalský kráľ odmietol istého janovského kapitána menom Krištof Kolumbus. Cão na africkom brehu vztýčil štyri stĺpy zvané Padrão, označujúce územia dosiahnuté moreplavcami a zachoval sa aj jeho nápis na skale neďaleko rieky Kongo.⁴⁷ Na jeho plavby priamo nadviazal Bartolomeu Dias (1450 – 1500), príbuzný vyššie spomenutého Dinisa Diasa. V roku 1487 sa doplavil južnejšie, ako jeho predchodcovia, ale kvôli vzbure sa musel vrátiť. Umiestnil Padrão na myse, ktorý pomenoval mys Búrok (33° 44' j. z. š.). Kráľ João II. ho však po návrate v roku 1488 premenoval na mys Dobrej nádeje.⁴⁸

Po úspechu Bartolomea Diasa v Portugalsku z neznámych dôvodov ubehla jedna dekáda bez veľkej námornej výpravy do neznámych končín. Isté však je, že v roku 1487 vyšla iná výprava, odlišná od predchádzajúcich, João II. vyslal Pêra da Covilhãa (asi 1460 – 1526) a Afonsa da Paivu, aby po súši prenikli do Východnej Afriky a Indie, kde mali nadviazať spojenectvo s kňazom Jánom a zhromaždiť informácie o arabskom obchode. Druhý menovaný sa nedožil splnenia úlohy, no Pêro da Covilhã sa ako prvý Portugalec dostal až do miest na Indickom pobreží. Následne prešiel do Etiópie, kde musel zostať až do svojej smrti.⁴⁹

⁴⁶ KLÍMA, ref. 3, s. 56 – 59; HOLEČEK, ref. 5, s. 40 – 41.

⁴⁷ HRBEK, ref. 35, s. 54; KLÍMA, ref. 3, s. 59 – 60; HOLEČEK, ref. 5, s. 41 – 42.

⁴⁸ HRBEK, ref. 35, s. 80 – 81; KLÍMA, ref. 3, s. 60; HOLEČEK, ref. 5, s. 42 – 43; MOŽEJKO, ref. 13, s. 18.

⁴⁹ HRBEK, ref. 35, s. 66 – 67; KLÍMA, ref. 3, s. 60; HOLEČEK, ref. 5, s. 44 – 46.

Kým Portugalsko prenikalo na juh Afriky, Kastília a Aragónsko stále nemali ukončenú reconquistu.⁵⁰ Ku koncu 15. st. vznikla sobášom tzv. *Katolíckych veličenstiev* Ferdinanda a Izabely personálna únia týchto dvoch kráľovstiev. Od vzniku onej personálnej únie môžeme hovoriť o Španielsku, najmä pre jednoduchosť tohto názvu.⁵¹ Katolícke veličenstvá v roku 1492 dobyli Granadu, čím definitívne porazili Maurov na Pyrenejskom polostrove, čím sa im uvoľnili dlho viazané finančné aj ľudské zdroje.⁵² Ešte v tom roku Ferdinand a Izabela vyslali Krištofa Kolumba (1451 – 1506), v Portugalsku odmietnutého, aby našiel západnú cestu do Ázie, podľa plánov, ktoré im predložil. Dostal sa však k novému, pre Európu neznámemu kontinentu, čo netušil. Preskúmal časť pobrežia Kuby a Hispanioly a niektorých menších ostrovov a triumfálne sa vrátil v roku 1493.⁵³

Aby Portugalsko a Španielsko predišli sporom, rozhodli sa rozdeliť si pod autoritou pápeža svet na sféry vplyvu. Z tejto iniciatívy vznikla v roku 1493 bula *Inter caetera* deliaca svet pomyselnou hranicou, umiestnenou 100 leguí západne od Azorských ostrovov a Kapverd, pričom krajiny ležiace na východ mali patriť Portugalsku a krajiny na západ od hranice Španielsku. João II. však požadoval revíziu a výsledkom bola zmluva podpísaná v španielskom meste Tordesillas, po ktorom nesie meno. Nová hranica, tzv. Tordesillaská línia sa tiahla od pólu k pólu vo vzdialenosti 370 leguí západne od portugalských súostroví. *Tordesillaská zmluva* nevyriešila všetky problematické otázky, bola však dôležitým účelovým riešením.⁵⁴

Po nástupe Manuela I. na portugalský trón bola v roku 1497 vyslaná výprava Vasca da Gamu (1469 – 1524), ktorá sa mala dostať ďalej, ako Bartolomeo Diaz a doplaviť sa až do bohatej Indie. Da Gama sa plavil pozdĺž západoafrického pobrežia, kým v meste Malindi nezískal lodivoda, s ktorého pomocou sa dostal až do Kalikutu na polostrove Predná India. Tým objavil cestu do Indie a otvoril ju pre portugalských moreplavcov.⁵⁵ Nakoľko malé Portugalsko nemalo prostriedky k obsadzovaniu rozsiahlych území, začalo uplatňovať politiku oporných bodov, teda strategicky

⁵⁰ HOLEČEK, ref. 5, s. 62 – 63.

⁵¹ CHALUPA, ref. 15, s. 17.

⁵² Tamže, s. 163.

⁵³ HOLEČEK, ref. 5, s. 68 – 75; CHALUPA, ref. 15, s. 169 – 170; KLÍMA, ref. 3, s. 60 – 61.

⁵⁴ GUILLEMARD, ref. 14, s. 12 – 13; Stein/Starkey 437 – 438; SÁNCHEZ IMIZCOZ, ref. 2, s. 3 – 4.

⁵⁵ HRBEK, ref. 35, s. 103; KLÍMA, ref. 3, s. 63 – 64; HOLEČEK, ref. 5, s. 46 – 48.

umiestnených základní, faktórií, z ktorých kontrolovali obchod v oblasti Indického oceánu.⁵⁶

V roku 1500 bola do Indie vyslaná výprava Pedra Álvaresa Cabrala (asi 1467 – 1526). Flotila sa z neznámych dôvodov plavila západnejšie, ako bolo zvykom a v rámci portugalskej sféry vplyvu objavila Brazíliu, ktorú Cabral pomenoval Ilha de Vera Cruz (Ostrov pravého kríža), neskôr bola nazývaná Terra de Santa Cruz (Zem svätého kríža). Následne Cabral poslal správu kráľovi a sám sa plavil ďalej do Indie, kde založil faktórie v mestách Kóčin a Kannanur. Aj keď jeho výprava neprebehla bez problémov, do Portugalska sa vrátil s množstvom korenia.⁵⁷ V roku 1502 velil výprave do Indie znova Vasco da Gama, jeho úlohou bolo oslabiť vplyv Arabov a Benátok. Na Indickom subkontinente dobyl niekoľko miest, založil faktórie, ovládol obchodné cesty a vrátil sa s veľkým objemom prevažne ulúpeného korenia. Touto výpravou Portugalsko definitívne ovládlo európsky obchod s korením a priblížilo sa k Molukám, Ostrovom korenia, ktoré pre Európanov predstavovali zdroj veľkého bohatstva.⁵⁸

Pre portugalského kráľa bola India prioritou, do Brazílie však bolo vyslaných niekoľko menších výprav, aby tamojšiu krajinu preskúmali a priviezli zlato. Gonçalo Coelho (1451 – 1512) v rokoch 1501-1502 a 1503 viedol dve z nich. Nenašiel drahé kovy, no priviezol vzácne tropické drevo, po ktorom Brazília nesie meno.⁵⁹ V roku 1516 viedol tri roky trvajúcu výpravu Cristóvão Jacques (asi 1480 – 1530), účastník Coelhovej druhej plavby. Pri Brazílskych brehoch bojoval proti pirátom, robil podrobné prieskumy a nakoniec tiež doviezol vzácne drevo.⁶⁰ Nevieme však presne, kam až Coelho a Jacques zašli. Prínajmenšom druhý menovaný sa mohol dostať ďaleko na juh, možno až k Patagónskym brehom v španielskej sfére vplyvu.⁶¹

Zatiaľ čo Portugalci pokračovali so svojimi plavbami do Indie a začínali skúmať Brazíliu, Krištof Kolumbus pod španielskou vlajkou podnikol medzi rokmi 1493 a 1504 ďalšie tri výpravy na Antilské ostrovy a do Karibského mora.⁶² Po ňom sa do španielskych dŕžav na západe vypravili ďalší námorní kapitáni a dobyvatelia, prvým bol

⁵⁶ ANDĚL, ref. 1, s. 239.

⁵⁷ HRBEK, ref. 35, s. 52; KLÍMA, ref. 3, s. 64; HOLEČEK, ref. 5, s. 50 – 52.

⁵⁸ HRBEK, ref. 35, s. 103; KLÍMA, ref. 3, s. 64; HOLEČEK, ref. 5, s. 48.

⁵⁹ HOLEČEK, ref. 5, s. 53.

⁶⁰ Tamže s. 55.

⁶¹ GUILLEMARD, ref. 14, s. 10, 82, 92.

⁶² STUCKE, Walter. Columbus, Christopher, 1451 – 1506 ce. In: *The Sea in World History: Exploration, Travel, and Trade*. vol. 1 [ebook] Stephen K. Stein (editor). Santa Barbara: ABC-CLIO, 2017. ISBN 978-1-4408-3550-6, s. 431 – 432.

Alonso de Ojeda (asi 1466 – 1515). Po výprave s Kolumbom sa od roku 1499 niekoľkokrát samostatne plavil do *Západnej Indie* ako Španieli volali novoobjavené končiny v domnienke, že sa nachádzajú v Ázii. Na svojich cestách sa ako prvý dostal na juhoamerickú pevninu, zakladal kolónie a objavil veľkú časť pobrežia vrátane dnešných štátov Venezuela a Kolumbia.⁶³ Tiež v roku 1499 sa plavil ďalší bývalý Kolumbov spoločník, Vicente Yáñez Pinzón (asi 1462 – 1524). Bol prvým Španielom, ktorý sa preplavil cez rovník a vystúpil na pevninu neďaleko mysu s. Augustína (6° j. z. š.) na území dnešnej Brazílie tri mesiace pred Cabralom.⁶⁴ Rodrigo de Bastiadis (1460 – 1526) v roku 1500 skúmal pobrežné oblasti dnešných štátov Kolumbia a Panama a vyvrátil existenciu očakávaného prielivu na západ, keďže stále bola cieľom Španielov India.⁶⁵

Medzičasom v Seville v roku 1503 založená inštitúcia *Casa de Contratación*, zastrešujúca španielske kolónie, obchod a komunikáciu s nimi. Na jej čele stál kráľom menovaný hlavný navigátor. Okrem iných kompetencií dohliadala na tvorbu a distribúciu presných máp,⁶⁶ prípravu kartografov, kozmografov, navigátorov a ďalších profesionálov, potrebných pre námorné spojenie s kolóniami. Navyše tu bola tvorená mapa známa ako *Padrón Real*, aktualizovaná vzorová hlavná mapa, obsahujúca najnovšie poznatky.⁶⁷

V roku 1508 bol skúsený Vicente Yáñez Pinzón spolu s Juanom Díazom de Solís (asi 1470 – 1516) vyslaný hľadať prieliv na ďalej západ. Zmapovali veľkú časť západného pobrežia Karibského mora.⁶⁸ V roku 1513 Vasco Núñez de Balboa (1475 – 1519), účastník Bastiadisovej výpravy, na základe informácií od domorodcov, prešiel panamským pralesom zo severu – pobrežia Karibského mora – na juh, kde ako prvý Európan videl oceán na západ od Americkej pevniny, ktorý pomenoval El Mar del Sur (Južné more, alebo More juhu).⁶⁹ Juan de Solís sa z pozície hlavného navigátora Casa de Contratación vydal v roku 1515 hľadať prieliv do Južného mora. V roku 1516 sa

⁶³ HRBEK, ref. 35, s. 122; HOLEČEK, ref. 5, s. 75 – 77.

⁶⁴ HOLEČEK, ref. 5, s. 79.

⁶⁵ Tamže s. 77.

⁶⁶ SANDMAN, Alison. Spanish Nautical Cartography in the Renaissance. In: *The History of Cartography*. vol.3, (part 1: Cartography in the european renaissance), [ebook] edited by David Woodward (editor). Chicago: University Of Chicago Press, 2007. ISBN 978-0-226-90732-1, s. 1096.

⁶⁷ MARTÍNEZ JIMÉNEZ, Enrique, TAPIA FRADE, Alejandro a Francisco MONTES TUBÍO. *Cartography, Geometry, and Communication: How to Narrate the Shape of the World Before and After the Journey of Magellan and Elcano*. In: *Revista Latina de Comunicación Social*, vol. 74, s. 639; SANDMAN, ref. 66, s. 1095, 1097.

⁶⁸ HOLEČEK, ref. 5, s. 82; HRBEK, ref. 35, s. 236.

⁶⁹ HOLEČEK, ref. 5, s. 77, 83 – 85; HRBEK, ref. 35, s. 24.

dostal do mohutného ústia riek Uruguay a Paraná, dnes známeho ako Río de la Plata (35° j. z. š.), považovaného za hľadaný prieliv, kde v potýčke s kanibalmi zahynul.⁷⁰ Ešte neskôr viacero výprav (napríklad: Grijalva – 1518, Pineda – 1519) skončilo skúmanie pobrežia Strednej Ameriky, kde nenašlo prieliv do Južného mora.⁷¹

V tejto dobe už vďaka portugalským poznatkom o Juhovýchodnej Ázii a hlavne španielskemu poznaniu rozsiahlosti Západnej Indie málokto pochyboval, že Kolumbus nedoplával do Ázie, ale objavil nový kontinent.⁷²

1.3 Dôsledky

Prvé portugalské a španielske plavby, spomínané oboplávanie Afriky, dosiahnutie Indie a objavenie nového kontinentu, boli iba začiatkom ďalších ciest a objavov.

Portugalské preniknutie na východ znamenalo narušenie zaužívaných poriadkov. Došlo ku presmerovaniu hlavných obchodných ciest, čím utrpeli najmä italské Benátky, na druhej strane získali mestá ako Lisabon, Sevilla a nizozemské Antverpy, ktoré sa stali centrami obchodu so zámorskými kolóniami.⁷³

Portugalsko malo za cieľ monopol na obchod s korením a iným luxusným tovarom. Aby ho dosiahol, kráľ Manuel I. sa rozhodol vytvoriť úrad miestokráľa Indie, ktorý mal zabezpečiť jednotu správy a velenia Portugalského impéria.⁷⁴

V Európe vznikla zvláštna situácia, keď bezprecedentné zbohatnutie dvoch krajín (Portugalsko a Španielsko) zabezpečilo krátku dobu rozkvetu, ale nie hospodárskeho rozvinutia krajiny.⁷⁵

⁷⁰ HRBEK, ref. 35, s. 248.

⁷¹ Tamže s. 50, 111, 212.

⁷² GUILLEMARD, ref. 14, s. 92.

⁷³ ANDĚL, ref. 1, s. 245 – 246.

⁷⁴ KLÍMA, ref. 3, s. 65; KLÍMA, Jan. *Portugalská Indie*. Praha: Libri, 2010. Stručná historie států, sv.č. 71. ISBN 978-80-7277-475-3, s. 19.

⁷⁵ MOŽEJKO, ref. 13, s. 32.

Prvé obchodné a koristnícke úspechy štátov Pyrenejského polostrova sa stali predmetom závisti. S oneskorením na ne nadviazali Anglicko, Francúzsko a Nizozemsko.⁷⁶

⁷⁶ ANDĚL, ref. 1, s. 245 – 246.

2 FERNÃO DE MAGALHÃES

2.1 V portugalských službách

O mladosti Portugalského moreplavca Fernãa de Magalhães nemáme dostatok informácií. Narodil sa okolo roku 1480, buď v málo významnej vnútrozemskej obci Sabrosa na severe krajiny,⁷⁷ alebo priamo vo veľkom prístavnom meste Porto.⁷⁸ Jeho rodičia Rui de Magalhães a Alda de Mesquita⁷⁹ patrili ku portugalskej šľachte.⁸⁰ Po smrti rodičov vo veku asi 10 rokov⁸¹ nastupuje na kráľovský dvor, kde mal podľa vtedajšej obvyčajе študovať, pričom sa pravdepodobne stretol aj s kartografom Martinom Behaimom.⁸² Nejakú dobu patril medzi pážatá kráľovnej Eleanor z Viseu⁸³ a v roku 1495 prešiel priamo do služby kráľa Manuela I. Bezpochyby bol očitým svedkom mnohých slávnych expedícií veľkých moreplavcov ako Krištof Kolumbus, Bartolomeo Dias, Vasco da Gama.⁸⁴

V roku 1505 kráľ Manuel I. vyslal výpravu s prvým miestokráľom Indie, Franciscom de Almeida.⁸⁵ Magalhães požiadal o uvoľnenie a po prvý krát sa stal účastníkom veľkej plavby.⁸⁶ Vo vodách Indického oceánu sa práve v dobe Magalhãesovej prítomnosti upevňovalo postavenie Portugalska a formovala sa Portugalská ríša. V roku 1508 prebehol námorný stret medzi Benátkami podporovaným Egyptom, lokálnym indickým vládcom Zamorínom z Kalikatu a ich spojencami a eskadrou Lourença de Almeidu, miestokráľovho syna, pri meste Chaul na

⁷⁷ GUILLEMARD, ref. 14, s. 18.

⁷⁸ *Magellan, Ferdinand (1480-1521)*. [online] Encyclopedia of World Biography, Gale, 1998. dostupné na: link.gale.com/apps/doc/A148477970/AONE?u=artsk11&sid=bookmark-AONE&xid=f11e7de5. [cit. 16. augusta 2021]. s. 1.

⁷⁹ BASISTA, Jakub. Magellan, Ferdinand, 1480 – 1521 ce. In: *The Sea in World History: Exploration, Travel, and Trade*. [ebook] vol. 1 Stephen K. Stein (editor). Santa Barbara: ABC-CLIO, 2017. ISBN 978-1-4408-3550-6, s. 433.

⁸⁰ GUILLEMARD, ref. 14, s. 20.

⁸¹ BASISTA, ref. 79, s. 433.

⁸² HOLEČEK, ref. 5, s. 96; GUILLEMARD, ref. 14, s. 73 – 74.

⁸³ GUILLEMARD, ref. 14, s. 25.

⁸⁴ Tamže, s. 1, 26 – 27.

⁸⁵ BASISTA, ref. 79, s. 433.

⁸⁶ GUILLEMARD, ref. 14, s. 28.

západoindickom pobreží, ktorá skončila porážkou Portugalcov a smrťou veliteľa.⁸⁷ Nasledujúci rok Francisco de Almeida zhromaždil veľkú flotilu a v rozhodujúcej bitke pri meste Diu na juhu indického polostrova Kathiawar rozdrvil spojenecké loďstvo, čím obnovil Portugalskú nadvládu v Arabskom mori. Tejto druhej námornej bitky sa zúčastnil aj Fernão de Magalhães⁸⁸ a utrpel menšie zranenie.⁸⁹

V roku 1509 tiež prebehla výmena na poste miestokráľa, de Almeidovo miesto zaujal Affonso d'Albuquerque. Ten v roku 1510 dobyl kľúčové postavenia: Hormuz, ostrov Sokotra a mesto Goa,⁹⁰ čím si podmanil západné pobrežie polostrova Predná India.⁹¹ Magalhães bol členom d'Albuquerqueho ťažení, stal sa kapitánom, no nedostal sa medzi najvýznamnejších.⁹²

Medzičasom sa konali dve výpravy, usilujúce o zisk vplyvu v kľúčovej križovatke obchodu s korením, Malajskom meste Melaka, ležiacom v dodnes dôležitej Melckej úžine. Fernão de Magalhães sa zúčastnil oboch. Prvú v roku 1509 viedol Diogo Lopes de Sequeira a skončila neúspechom.⁹³ Magalhães sa však vyznamenal pri ústupe, kde zachránil život aj istému Franciscovi Serrãovi.⁹⁴ Ťaženie v roku 1511 vedené priamo miestokráľom d'Albuquerquem mesto po ťažkých bojoch dobylo.⁹⁵ Tým Portugalsko úspešne uzavrelo reťaz oporných bodov, budovaných už de Almeidom a výrazne sa priblížilo k Ostrovom korenia.⁹⁶

V roku 1511 Magalhães získal v Malajzii otroka, pokrsteného ako Enrique, ktorý ho sprevádzal až do jeho smrti. Neskôr pri návrate do Juhovýchodnej Ázie bol preňho dôležitým tlmočníkom pri komunikácii s domorodými náčelníkmi.⁹⁷

Svoju statočnosť Fernão de Magalhães dokázal aj počas stroskotania lode pri Africkom pobreží.⁹⁸

⁸⁷ DIFFIE, Bailey W. a George D. WINIUS. *Foundations of the Portuguese empire, 1415 – 1580*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1977. ISBN 0-8166-0782-6, s. 237; GUILLEMARD, ref. 14, s. 48.

⁸⁸ BASISTA, ref. 79, s. 433.

⁸⁹ GUILLEMARD, ref. 14, s. 52.

⁹⁰ Tamže, s. 53, 63; MOŽEJKO, ref. 13, s. 31.

⁹¹ HOLEČEK, ref. 5, s. 56.

⁹² GUILLEMARD, ref. 14, s. 65.

⁹³ WILKINSON, Richard James. *The Capture of Malacca, A.D. 1511*. In: Journal of the Straits Branch of the Royal Asiatic Society (Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society), no. 61(June, 1912), s. 72.

⁹⁴ GUILLEMARD, ref. 14, s. 55 – 57.

⁹⁵ WILKINSON, ref. 93, s. 75 – 76.

⁹⁶ GUILLEMARD, ref. 14, s. 66 – 67.

⁹⁷ BASISTA, ref. 79, s. 433.

Po získaní Melaky miestokráľ vyslal v roku 1513 pod vedením Antonia d'Abreu prvú výpravu na Ostrovy korenia. Magalhães bol v tej dobe už naspäť v Európe.⁹⁹ Výpravy sa však zúčastnil jeho priateľ Francisco Serrão, ktorý v oblasti dnešnej Indonézie podnikol niekoľko objavných plavieb a nakoniec sa usadil na moluckom ostrove Ternate, odkiaľ písal Magalhãesovi o tamomšom bohatstve.¹⁰⁰

Magalhãesova služba v Indii trvala sedem rokov, už v roku 1512 sa vrátil na kráľovskom dvor a bol povýšený do hodnosti „fidalgo escudeiro“, čo súviselo so zvýšením kráľovskej mzdy a tým aj s postavením na Lisabonskom dvore.¹⁰¹ Nevieme, čo Magalhães robil a čo plánoval, ale keď sa v roku 1513 portugalskému kráľovi sprotivil Mulay Zayam, vládca Azamúru na Marockom pobreží, zúčastnil sa mohutnej výpravy s niekoľkými stovkami lodí, ktorá bola vyslaná z Lisabonu. Mesto bolo obsadené bez boja, no João de Meneses, veliteľ vojenskej posádky, podnikal trestné výpravy proti Maurom. Zdá sa, že pri jednej takej výprave bol Magalhães zranený a do konca života kríval na jednu nohu, čo zdôrazňujú všetci jeho životopisci.¹⁰²

Keď sa Portugalci na jar roku 1514 zmocnili veľkej koristi, Magalhães bol jedným zo zodpovedných, ale bol obvinený, že nejakú časť z nej predal Maurom a sám na tom zbohatol. Po obvinení svojvoľne odišiel z Maroka ku kráľovi, aby očistil svoje meno, no ten sa o neho nezaujímal a keď dostal od Magalhãesovo nového veliteľa Pedra de Sousu správu, že Magalhães bez povolenia opustil Afriku, poslal ho naspäť. Tam odsúdený nebol, vrátil sa do Lisabonu a žiadal o zvýšenie platu, no bol odmietnutý, údajne až ponížený.¹⁰³

Po definitívnom návrate z Afriky pravdepodobne pracoval na pláne vlastnej námornej výpravy. V Lisabone na vlastnú päsť zhromažďoval informácie.¹⁰⁴ Podnietený listami od Serrão¹⁰⁵ uvažoval nad západnou cestou k Molukám, ktorú považoval za výhodnejšiu. Pravdepodobne opretý o existujúce kartografické diela tvrdil, že v Južnej

⁹⁸ GUILLEMARD, ref. 14, s. 60.

⁹⁹ Tamže, s. 72.

¹⁰⁰ Tamže, s. 68 – 71; HOLEČEK, ref. 5, s. 57.

¹⁰¹ GUILLEMARD, ref. 14, s. 72 – 73.

¹⁰² Tamže, s. 74 – 75; BASISTA, ref. 79, s. 433.

¹⁰³ GUILLEMARD, ref. 14, s. 76 – 77.

¹⁰⁴ LOUREIRO, Rui Manuel. *Magellan's map*. In: Diadorim, vol. 23, no. 2 (2021), s. 29.

¹⁰⁵ FITZPATRICK, Scott M. a Richard CALLAGHAN. *Magellan's Crossing of the Pacific: Using Computer Simulations to Examine Oceanographic Effects on One of the World's Greatest Voyages*. In: The Journal of Pacific History, vol. 43, no. 2 (Sep., 2008), s. 146.

Amerike existuje prieliv.¹⁰⁶ Spolupracoval s Rui Faleirom, významným Portugalským kozmografom.¹⁰⁷ V tej dobe asi trikrát žiadal Portugalského kráľa Manuela I. o podporu pre svoje plány, ale neuspel. Nakoniec požiadal o povolenie ponúknuť svoje služby v zahraničí a to mu bolo dovolené.¹⁰⁸

2.2 V španielskych službách

Tak, ako pred ním Krištof Kolumbus, s myšlienkou západnej plavby do Juhovýchodnej Ázie odmietnutý v Portugalsku, obrátil sa Magalhães na jeseň roku 1517 do Španielska. Aby mohol plánovanú cestu zrealizovať, potreboval: 1. dostať sa pred kráľa, 2. získať jeho podporu, 3. samotnú výpravu pripraviť.

Najprv si zabezpečil spojenectvo s Diogom Barbosom, tiež portugalským rodákom, vo významnom postavení v Seville.¹⁰⁹ Vďaka kontaktu s ním bol Fernão vypočutý v Casa de Contratación.¹¹⁰ Tam jeho plán odmietli, no jeden z faktorov, Juan de Aranda, si ho ešte raz vypočul, informoval sa o kapitánovi v Lisabone a potom ho odporučil kráľovskej rade.¹¹¹ Nakoniec prebehla audiencia u mladého kráľa Karola I.¹¹² vo Valladolide, kde Fernão de Magalhães úspešne predstrel svoj plán.¹¹³

Základom bola jednoduchá myšlienka – plavba na ostrovy korenia západným smerom,¹¹⁴ o ktorej portugalský kapitán tvrdil, že je výhodnejšia, ako zaužívaná trasa pozdĺž Afriky.¹¹⁵ Zároveň, preberajúc výpočty Rui Faleira uisťoval, že by tým dokázal španielske právo na Ostrovy korenia, v prípade predĺženia Tordesillaskej línie na druhej strane zemegule.¹¹⁶ Magalhães Karolovi predložil mapy, otroka z Malajzie a otrokyňu

¹⁰⁶ GUILLEMARD, ref. 14, s. 197.

¹⁰⁷ Tamže, s. 80, SÁNCHEZ IMIZCOZ, ref. 2, s. 6.

¹⁰⁸ SÁNCHEZ IMIZCOZ, ref. 2, s. 4.

¹⁰⁹ GUILLEMARD, ref. 14, s. 87 – 88.

¹¹⁰ Tamže, s. 93.

¹¹¹ Tamže, s. 98 – 99, 103

¹¹² Cisár Ríše Rímskej národa Nemeckého ako Karol V.

¹¹³ GUILLEMARD, ref. 14, s. 94 – 96.

¹¹⁴ O guľatosti Zeme v tej dobe pochybovalo už len málo námorníkov, chýbal však dôkaz.

¹¹⁵ CRAIG, Simon. *The ship that shrank the world*. In: *Geographical*, vol. 69, no. 9 (Sept., 1997), s. 1.

¹¹⁶ GUILLEMARD, ref. 14, s. 80; SÁNCHEZ IMIZCOZ, ref. 2, s. 5.

zo Sumatry, listy od Serrãa o bohatosti Molúk a iné, čo ho malo presvedčiť o správnosti cesty.¹¹⁷ Pravdepodobne tiež tvrdil, že pozná úžinu.¹¹⁸

Dňa 22. marca 1518 kráľ Karol I. podpísal *Capitulación* s konečnými podmienkami pre Fernãa de Magalhãesa a Rui Faleira.¹¹⁹ Faleiro bol neskôr odstavený, pravdepodobne pre šialenstvo.¹²⁰

Fernão de Magalhães potreboval ešte nachystať výpravu, čo mu trvalo približne rok a pol. Z troch štvrtín ju financoval kráľ, jednu štvrtinou sa podieľal Christopher de Haro, bohatý antverpský obchodník prichádzajúci z Lisabonu.¹²¹ Portugalská strana kráľa Manuela I. sa usilovala Magalhãesa odradiť alebo zastrašiť prostredníctvom svojho agenta Alvara da Costu,¹²² neskôr sa pokúsil prípravy sabotovať Sebastião Álvares.¹²³

Mužov, ktorí začali plavbu bolo skoro 250.¹²⁴ Okrem najpočetnejších Španielov sa plavili Portugalci a množstvo rôznych obyvateľov Stredomoria a tiež Malajec Enrique.¹²⁵ Súčasťou výpravy bol aj Benátčan Antonio Pigafetta, ktorý spísal najuznávanejšiu správu o ceste.¹²⁶ Pre plavbu bolo v Cádize kúpených päť starších lodí typu karaka (nao), ktoré prešli kompletnou opravou. Podľa veľkosti to boli: San Antonio, s kapitánom Juanom de Cartagena; vlajková loď Trinidad, so samotným Magalhãesom; Concepción, s Gasparom de Quesada; Victoria, s Luisom Mendoza; a Santiago, s veľmi skúseným portugalským kapitánom João Serrãom, Magalhãesovým príbuzným.¹²⁷ Pre nás je asi najzaujímavejšia druhá najmenšia, Victoria. Jej repliku postavil Ignacio Fernandez Vial v rokoch 1991 – 1992. Išlo o mohutnú loď s nosnosťou

¹¹⁷ GUILLEMARD, ref. 14, s. 102; SÁNCHEZ IMIZCOZ, ref. 2, s. 5.

¹¹⁸ GUILLEMARD, ref. 14, s. 103.

¹¹⁹ Tamže, s. 106.

¹²⁰ Tamže, s. 134.

¹²¹ JOYNER, Tim. *Magellan*. Camden, Maine: International Marine, 1992. ISBN 0-87742-263-X. s. 82.

¹²² GUILLEMARD, ref. 14, s. 111.

¹²³ Tamže, s. 120.

¹²⁴ SÁNCHEZ IMIZCOZ, ref. 2, s. 3; MARTÍNEZ JIMÉNEZ, TAPIA FRADE a MONTES TUBÍO, ref. 67, s. 638.

¹²⁵ GUILLEMARD, ref. 14, s. 137.

¹²⁶ Antonio Pigafetta svoj záznam cesty venoval niektorým významným osobnostiam Európy tej doby, najmä však kráľovi Karolovi I. Dielo napísané v roku 1524 v taliančine nesie meno *Relazione del primo viaggio intorno al mondo* (Správa o prvej ceste okolo sveta). Nezachoval sa originál, no vďaka exempláru v Ambroziánskej knižnici v Miláne existujú štyri prepisy, z toho dva vo francúzštine. Samotná správa je pútavým rozprávaním o tom, čo námorníci na ceste zažili. Jedným z účelov napísania bolo očistiť meno Fernãa de Magalhãesa. TORODASH, Martin. *Magellan Historiography*. In: *The Hispanic American Historical Review* (Duke University Press), vol. 51, no. 2 (May, 1971), s. 323 – 324; PIGAFETTA, Antonio. *Zpráva o první cestě kolem světa*. Praha: Mladá fronta, 1975. s. 121

¹²⁷ Pigafetta, ref. 126, s. 119, 126.

85 ton a rozmermi asi 27 x 3,5 metra. Jej nevýhodou bola veľmi obmedzená plavba v prípade, že vietor neval zo správnej strany.¹²⁸

Po dokončení príprav a poslednej omši flotila 20. 9. 1519 opustila prístav Sanlúcar de Barrameda na pobreží Atlantického oceánu.¹²⁹ Dňa 26. 9. flotila zakotvila na Kanárskych ostrovoch, kde Magalhães od Dioga Barbosu obdržal správu o chystanom sprisahaní španielskych kapitánov.¹³⁰ Následne sa plavili cez zónu rovníkových tíšin a neskôr sa trápili v priestore silného protivetra a búrok pri africkom pobreží.¹³¹ Za tieto nepríjemnosti mohla ešte slabá znalosť fyzickogeografických podmienok.¹³² Cestou hlavný kapitán strpel niekoľko urážok od Juana de Cartagenu, ktorého zosadil, no inak nepotrestal.¹³³ Pigafetta vo svojej správe vysvetľuje nepriateľstvo medzi kapitánmi ako národnostné portugalsko-španielske.¹³⁴

Dňa 13. 12. flotila oboplávala mys Cabo Frio na východnom pobreží Južnej Ameriky a zakotvila v prístave nazvanom Santa Lucía, v oblasti dnešného mesta Rio de Janeiro v blízkosti Obratníka Kozorožca. Keďže Portugalci tu ešte nemali svoju základňu, Magalhãesovi námorníci mohli slobodne doplniť zásoby pred cestou ďalej na juh.¹³⁵ Následne sa výprava dostala do obrovského ústia Río de la Plata (34° j. z. š.), v zemepisnej šírke juhu afrického kontinentu. Tu zomrel Juan Díaz de Solís a tu hľadali morský priechod na západ, o ktorom sa verilo, že existuje, no nemohli ho nájsť, lebo Río de la Plata je iba spoločným ústím veľkých riek Paraná a Uruguay.¹³⁶ Neskôr na začiatku roku 1520 Magalhães hľadal morský priechod aj v zálive s. Matúša (41° j. z. š.), teda približne v zemepisnej šírke ostrova Tasmánia a Cookovho prielivu medzi Severným a Južným ostrovom Nového Zélandu.¹³⁷ Tu prvýkrát pocítili chlad a búrky blížiac sa zimy.¹³⁸

¹²⁸ FITZPATRICK a CALLAGHAN, ref. 105, s. 148.

¹²⁹ PIGAFETTA, ref. 126, s. 8.

¹³⁰ GUILLEMARD, ref. 14, s. 149.

¹³¹ PIGAFETTA, ref. 126, s. 9.

¹³² GUILLEMARD, ref. 14, s. 150 – 151.

¹³³ Tamže, s. 153.

¹³⁴ PIGAFETTA, ref. 126, s. 6.

¹³⁵ Tamže, s. 10 – 12.

¹³⁶ Tamže, s. 14.

¹³⁷ GUILLEMARD, ref. 14, s. 159.

¹³⁸ PIGAFETTA, ref. 126, s. 14 – 15.

Dňa 31. 3. 1520 flotila dorazila do zálivu s. Juliána, kde mala stráviť zimu.¹³⁹ Magalhães tu rozdelil prácu a zmenšil pridely, čo sa mohlo, aj v súvislosti s nenájdением prielivu, podpísať na nálade mužstva, ktoré opakovane reptalo.¹⁴⁰ Španielski kapitáni na začiatku apríla ľahko vyvolali vzburu.¹⁴¹ Aj keď spočiatku mali vzbúrenci prevahu, Magalhães rázne zakročil a námorným manévrom získal späť stratené lode, pričom nedošlo k priamemu boju. Štyridsať námorníkov bolo odsúdených a omilostených kvôli množstvu práce, no kapitáni Quesada a Caragena a kňaz Pedro Sánchez de Reina, boli potrestaní (poprava, respektíve vysadenie na brehu). Tvrdé potlačenie vzbury znamenalo koniec akýmkoľvek nepokojom až do konca cesty.¹⁴² Na konci apríla Magalhães poslal najmenšiu loď, Santiago pod velením Joãa Serrãa na prieskumnú plavbu na juh, no loď stroskotala a posádka bola zachránená iba po strastiplnej ceste nehostinným vnútrozemím.¹⁴³

Od 24. augusta sa flotila, už iba štvorčlenná, opäť plavila na juh, až konečne 21. 10. 1520 objavila vstup do morského priechodu medzi Južnou Amerikou a Ohňovou zemou, neskôr pomenovaného Magalhãesov prieliv. Tu sa lode rozdelili, aby pátrali po východe z bludiska ostrovčekov a zálivov, čo využila posádka lode San Antonio k zosadeniu kapitána Álvara de Mezquitu, dezercii a návratu do Sevilly pod vedením Estevão Gomesa. Zmiznutie najväčšej lode so zásobami bolo pre Magalhãesa citeľnou stratou.¹⁴⁴

Dňa 28. 11. 1520 zvyšné tri lode prešli popri myse *Deseado* (Vytúžený) na konci prielivu a vyplávali do otvoreného oceánu.¹⁴⁵ Tento prieliv je ešte aj dnes veľmi náročný na plavbu.¹⁴⁶ Na rozdiel od predchádzajúcich mesiacov, počas plavby oceánom sa výprava nedostala do žiadnej búrky, čo Magalhãesa viedlo k tomu, aby ho pomenoval Pokojné/Tiché more, z čoho pochádza dnešný – nepresný – názov Tichý oceán.¹⁴⁷ Aj napriek tomu však cesta týmto priestorom nebola bezproblémová, najmä

¹³⁹ Zátoka s. Juliána leží v rovnakej zemepisnej šírke Slovenská Žilina, ibaže na opačnej pologuli. Vďaka kontaktu Patagónskej pevniny s Atlantickým oceánom je však podnebie neporovnateľné.

¹⁴⁰ GUILLEMARD, ref. 14, s. 162 – 164.

¹⁴¹ PIGAFETTA, ref. 126, s. 19.

¹⁴² GUILLEMARD, ref. 14, s. 165 – 173.

¹⁴³ PIGAFETTA, ref. 126, s. 19 – 20; GUILLEMARD, ref. 14, s. 175 – 179.

¹⁴⁴ PIGAFETTA, ref. 126, s. 23 – 26; GUILLEMARD, ref. 14, s. 208.

¹⁴⁵ GUILLEMARD, ref. 14, s. 218.

¹⁴⁶ HOLEČEK, ref. 5, s. 97.

¹⁴⁷ FITZPATRICK a CALLAGHAN, ref. 105, s. 145.

kvôli svojej dĺžke. Počas 98 dní námorníci nesmierne trpeli pre nedostatok kvalitnej potravy a vody a zomierali na skorbut a iné choroby.¹⁴⁸

Je prekvapujúce, že flotila plaviaca sa Tichým oceánom s množstvom súostroví zahliadla iba dva ostrovy, pri ktorých nemohla, alebo nechcela pristáť, čo len predĺžilo jej trápenie.¹⁴⁹ Až 6. marca 1521 výprava zakotvila pri niektorom ostrove v Mariánskom súostroví, pravdepodobne išlo o Guam.¹⁵⁰ Magalhãesova výrazne severná trasa nezvyčajne pokojným Pacifikom bola do veľkej miery jeho vlastným rozhodnutím,¹⁵¹ vedci však zistili pravdepodobnú súvislosť s El Niño-m, v niekoľkoročných cykloch sa opakujúcim klimatickým modelom, spôsobujúcim zmeny teplôt a vlhkosti na západnom aj východnom pobreží Tichého oceánu.¹⁵²

Dňa 18. 3. dorazili na Filipíny, kde si posádka konečne odpočinula, hlavný kapitán zároveň podnikal diplomatické stretnutia s domorodými náčelníkmi.¹⁵³ V záujme zaviazať si lokálneho vládcu, rovnako ako demonštrovať moc Španielskeho kráľa, sa Magalhães veľmi nemúdro zaplietol do lokálnej vojny, v ktorej navyše podcenil sily nepriateľa a zomrel obklúčený domorodcami na Filipínskom ostrove Mactan 27. apríla 1521.¹⁵⁴

Po Smrti Fernãa de Magalhães sa muži vo velení rýchlo striedali, najprv sa do čela výpravy dostali Duarte Barbosa a João Serrao, onedlho boli zabití domorodcami na ostrove Cebu a nahradil ich João Carvalho a Gonzalo Gómez de Espinosa. Loď Concepción už bola iba veľmi ťažko schopná plavby, preto ju nechali spáliť a pokračovali na dvoch posledných.¹⁵⁵ Po niekoľkomesačnom blúdení, keď bol Carvalho zbavený velenia a nahradený španielskym navigátorom Juanom Sebastianom del Canom, sa lode Trinidad a Victoria dostali sa až do cieľa cesty, na Moluky, kde 8. 11. 1521 zakotvili pri ostrove Tidore.¹⁵⁶ Francisca Serrãa na Ostrovoch korenia nezastihli, bol otrávený asi osem mesiacov pred príchodom Španielov.¹⁵⁷ Na Molukách aj s pomocou Portugalca Lorusu nakúpili získali potrebné korenie. Trinidad však bolo

¹⁴⁸ GUILLEMARD, ref. 14, s. 223; FITZPATRICK a CALLAGHAN, ref. 105, s. 150.

¹⁴⁹ FITZPATRICK a CALLAGHAN, ref. 105, s. 146.

¹⁵⁰ Tamže, s. 154.

¹⁵¹ Tamže, s. 160.

¹⁵² Tamže, s. 164.

¹⁵³ GUILLEMARD, ref. 14, s. 226 – 228.

¹⁵⁴ Tamže, s. 246 – 254.

¹⁵⁵ Tamže, s. 263 – 267.

¹⁵⁶ Tamže, s. 275 – 277.

¹⁵⁷ Tamže, s. 281.

potrebné opraviť a tak sa kapitáni dohodli na konečnom rozdelení. Gonzalo Gomez de Espinosa a 53 mužov zostalo opravovať loď, zatiaľ čo Juan Sebastian del Cano a 60 mužov na Victorii 21.12. vyrazili západným smerom späť do Európy.¹⁵⁸

Victoria po niekoľkých malých zastávkach a úmyselnej okľuke, zo strachu pred Portugalcami, preplávala Indický oceán, oboplávala juh Afriky a s vypätím všetkých síl sa plavila Atlantikom. Posádka opäť živorila, a preto bolo rozhodnuté zastaviť sa na portugalských Kapverdách. Tam niekoľko mužov Portugalci zadržali a do Sanlúcaru a o dva dni do Sevilly prišlo po takmer trojročnej ceste iba 18 vyslabnutých mužov 8. septembra 1522, teda pred 500 rokmi. Tak sa skončila prvá plavba okolo sveta.¹⁵⁹

Treba ešte dodať, že Espinosa nezvolil západnú cestu ako del Cano, ale po oprave Trinidadu sa plavil na východ, pričom chcel prísť do Španielskeho Mexika. Musel sa však vrátiť, zadržali ho Portugalci a iba niektorí námorníci sa až po troch ďalších rokoch dostali do Španielska.¹⁶⁰

2.3 Osobnosť a prínos

Na základe spomenutých udalostí dokážeme s istou presnosťou hodnotiť osobnosť a charakterové črty Fernãa de Magalhães, stroju prvej plavby okolo sveta.

Fernão de Magalhães bol počas svojej mladosti svedkom skvelých plavieb a prísunu veľkého bohatstva. Tak, ako predtým časy reconquisty, táto doba formovala vtedajších Portugalcov, pričom ani on nebol výnimkou.¹⁶¹ V Indii, kam išiel dobrovoľne, mal možnosť bojovať pod de Almeidom a d'Albuquerquem, dvomi najúspešnejšími portugalskými miestokráľmi, veľkými budovateľmi Portugalského impéria.¹⁶² Vďaka rozhodnosti a dobrému čítaniu bojovej mery zachránil život Serrãovi¹⁶³ a tiež potlačil vzburu v S. Juliáne. V Indii a potom v Maroku sa osvedčil ako

¹⁵⁸ GUILLEMARD, ref. 14, s. 286 – 289.

¹⁵⁹ PIGAFETTA, ref. 126, s. 110 – 111; GUILLEMARD, ref. 14, s. 294; SÁNCHEZ IMIZCOZ, ref. 2, s. 7.

¹⁶⁰ HOLEČEK, ref. 5, s. 103.

¹⁶¹ GUILLEMARD, ref. 14, s. 26 – 28.

¹⁶² Tamže, s. 8 – 9, 29; WILKINSON, ref. 93, s. 71.

¹⁶³ GUILLEMARD, ref. 14, s. 57.

pešiak, aj ako námorník, stal sa kapitánom a nabral množstvo skúseností. Aj keď Portugalsko malo technologickú prevahu, v daných krajinách bolo početne prevýšené domácimi bojovníkmi a muselo fungovať ako dobre organizovaný celok. Je ľahké pozorovať Magalhãesovu schopnosť prísneho organizovania, najmä v protiklade ku niektorým kapitánom, ktorí velili výprave po jeho smrti.

Stefan Zweig, poplatný mysleniu svojej doby¹⁶⁴ o Magalhãesovi na základe zmeny národnosti hovorí ako o veľkom hrdinovi, ktorý považoval myšlienku za hodnotnejšiu, ako národnosť...¹⁶⁵ To je podľa mňa prehnané. Aj keď asi nebolo úplne ľahké odísť do krajiny úhlavného nepriateľa s myšlienkou, ktorá má rodnú zem poškodiť, takéto prechody sa diali pomerne bežne, príkladom môžu byť Cabotovci, Kolumbovci, Amerigo Vespucci a ďalší.¹⁶⁶

Tvrdohlavosť a cieľavedomosť mu asi nechýbali, bez nich by sa ťažko dostal pred kráľa a nebola by mu zverená flotila s náročným poslaním.¹⁶⁷ Bol tiež dostatočne presvedčivý, aby pre svoj projekt naklonil dôležitých ľudí a nakoniec kráľa. Dokázal umne využívať ľudí a informácie vo svoj prospech, príkladom sú Rui Faleiro a ďalší odborníci, s ktorými sa mohol stretnúť¹⁶⁸ a Serrãoove listy.

Mnohými životopiscami je nám predstavovaný ako introvert, čo do istej miery potvrdzuje aj Pigafetta.¹⁶⁹ Svoje záležitosti riešil sám a málokomu sa zdôveroval. Možno odstup, ako aj akási úsečnosť v komunikácii¹⁷⁰ prispeli ku nie dobrým vzťahom so španielskymi kapitánmi. Magalhães bol obviňovaný z neprimeranej krutosti, keď nechal popraviť jedného z vodcov vzbury. To je scestné, lebo v jeho dobe život nemal takú váhu, ako v našej.¹⁷¹ Zároveň to však dopĺňa obraz rozhodnosti. Pravdepodobne bol ctižiadostivý, ako ostatne takmer všetci šľachtici jeho doby. Možno ctižiadosť spôsobila, že prešiel do španielskych služieb keď bol v Portugalsku odmietnutý, možno ctižiadosť zavinila jeho vlastnú smrť na Filipínach. Zdá sa, že bol nábožný, ako v jeho

¹⁶⁴ TORODASH, ref. 126, s. 329.

¹⁶⁵ ZWEIG, ref. 4, s. 45.

¹⁶⁶ CRAIG, ref. 115, s. 1.

¹⁶⁷ GUILLEMARD, ref. 14, s. 19.

¹⁶⁸ LOUREIRO, ref. 104, s. 22.

¹⁶⁹ PIGAFETTA, ref. 126, s. 6.

¹⁷⁰ GUILLEMARD, ref. 14, s. 150.

¹⁷¹ Tamže, s. 172.

dobe bolo zvykom. V zmysle doby, ktorá výpravy mimo Európy vnímala často ako križiacke, sa usiloval svoje náboženstvo vtlačiť domorodcom na Filipínach.¹⁷²

O Magalhãesových schopnostiach môže svedčiť aj skutočnosť, že jeho cestu sa nepodarilo okamžite zopakovať¹⁷³ až neskôr to jednou plavbou dokázal Angličan Francis Drake.

Fernão de Magalhães bol teda schopný a skúsený námorník a bojovník, dobrý veliteľ, rozhodný a cieľavedomý človek, nechýbala mu statočnosť. Medzi jeho chyby asi patrilo to, že bol slabší vodca a akýsi nevľúdny samotár.

Jeho prínos je však nespochybniteľný. Aj keď neoboplával zemeguľu, dokonca sa ani nedostal na Moluky, cieľ svojej plavby, právom požíva prvoradú slávu za objavnú cestu po ňom pomenovanú. To on dokázal výpravu presadiť, zorganizovať a do viesť takmer na miesto určenia, čo nie je malý počin. Zvyšok bol už do istej miery súborom logických rozhodnutí.

Na druhej strane tu je Juan Sebastian del Cano, ktorý cestu zavŕšil a vo svojej dobe získal slávu a kráľovské pocty. Nepochybne to bol skúsený námorník a lodivod, lebo dokázal svoju loď previesť z Molúk až do Španielska, i keď je trochu prekvapivé, že druhý krát nenašiel hneď vstup do Magalhãesovej úžiny. Keď sa konala druhá výprava, nebol poverený jej vedením, plnil funkciu lodivoda na vlajkovej lodi. Spolu s hlavným kapitánom zahynul v Pacifiku. Pigafetta sa o ňom veľmi nezmieňuje, pravdepodobne z dôvodu osobnej animozity pre účasť na vzbure. Na prvej ceste okolo sveta jednoznačne nesie významný podiel.

Je nutné poznamenať, že tak Španielsko, ako aj Portugalsko, malo problémy s prijatím moreplavcov. Magalhães bol Portugalcami zavrhnutý a Španielmi nedocenený už na začiatku,¹⁷⁴ lebo slávu na seba strhol del Cano.¹⁷⁵ O očistenie jeho mena sa pokúšal Pigafetta, čoho výsledkom je známa správa o ceste. Sú historici, ktorí neuznávajú del Cana, iní ho stavajú na piedestál.¹⁷⁶ Výsledkom je, že Fernão de Magalhães dodnes nie je celkom preskúmanou postavou svetových dejín, hoci sa zaslúžil o skutočne prelomovú plavbu. Zdá sa však, že o prijatí Portugalcami, aspoň do

¹⁷² GUILLEMARD, ref. 14, s. 239.

¹⁷³ SÁNCHEZ IMIZCOZ, ref. 2, s. 3; HOLEČEK, ref. 5, s. 100 – 101.

¹⁷⁴ TORODASH, ref. 126, s. 313.

¹⁷⁵ SÁNCHEZ IMIZCOZ, ref. 2, s. 8.

¹⁷⁶ TORODASH, ref. 126, s. 321.

istej miery, môže svedčiť Magalhãesova prítomnosť na slávnom *Padrão dos Descobrimentos* (Pamätník Objaviteľov) v Lisabonskom prístave Belém.

Zdá sa, že prvým človekom, ktorý oboplával zemeguľu, je otrok Enrique, ktorý na Filipínach opustil výpravu.¹⁷⁷ O tom, či sám Magalhães plánoval oboplávanie sveta, nevieme nič.

Čo týka samotnej výpravy, veľkým prínosom bolo dokázanie „guľatosti“ Zeme a odhalenie rozsiahlosti Tichého oceána, no jeho skutočná veľkosť bola moreplavcom a kartografom ešte dlhú dobu skrytá. Privezené korenie bohato nahradilo všetky vstupné náklady, čo ceste zabezpečilo popularitu už vo svojej dobe.

Plavba okolo sveta tiež naplno odhalila slabiny Tordesillaskej zmluvy. To, že Moluky nepatrili do španielskej zóny, ako si Faleiro a Magalhães mysleli, nebolo dokázané ani vyvrátené. Karol I. si výnosné súostrovie stále nárokoval a v roku 1524 musela byť zvolaná Junta v Badajoz a Elvase, v ktorej mali Španielski a Portugalskí kartografi, kozmografi a iní odborníci určiť, ktorej strane patria Ostrovy korenia. Z týchto ťahaníc však nevzišlo nič konštruktívne, možno aj preto, že Portugalsko nechcelo prísť o Brazíliu a zároveň nestratiť Moluky.¹⁷⁸ Až v roku 1529 v Zaragoze bola podpísaná zmluva, ktorá do istej miery ukončila dohady. Karol I. predal svoje práva na Moluky a Tordesillaská línia bola predĺžená na druhú pologuľu, definitívne deliac svet na španielsky a portugalský.¹⁷⁹

¹⁷⁷ TORODASH, ref. 126, s. 322.

¹⁷⁸ GUILLEMARD, ref. 14, s. 13 – 15.

¹⁷⁹ CHILDRESS, Diana. *Words That Divided the World*. In: Calliope (Peterborough), vol. 20, iss. 5, (Feb., 2010), s. 25; DESTOMBES, Marcel. *The Chart of Magellan*. In: Imago Mundi, vol. 12 (1955), s. 66.

3 STARÉ MAPY

3.1 Mapy pred cestou

Okrem renesancie objavov nových zemí a námorných ciest, došlo na rozhraní stredoveku a novoveku k renesancii geografie a kartografie.¹⁸⁰ Významnou osobnosťou na jej počiatku bol Claudius Ptolemaios, grécky matematik, geograf, kartograf a astronóm žijúci v Alexandrii ešte v druhom storočí nášho letopočtu. V troch dielach synteticky zhrnul staroveké poznatky svojich disciplín, z ktorých najvýznamnejším je *Geographike Syntaxis*, alebo *Geografia*. Táto práca obsahuje teoretické základy kartografie, jeho vlastný súradnicový systém, zoznam miest svojej doby so zemepisnými súradnicami, komentár k projekciám a atlas.¹⁸¹

Geografia bola na konci staroveku stratená a do Európy sa znova dostala až v arabskom preklade známom ako *Almagest*.¹⁸² Od konca 13. st. začala byť Geografia znova vydávaná. Následne sa stala všeobecne uznávaným základom poznania, aj napriek tomu, že od jej zostavenia uplynulo viac ako 1000 rokov.¹⁸³ Ptolemaiova Geografia sa stala nespochybniteľným podkladom pre neskorostredovekú tvorbu máp. Jej informácie boli najprv preberané nekriticky, od polovice 15. st. s dodatkami a opravami a až v 16. st. pomaly nastáva jasný odklon od v mnohom prekonaného gréckeho kartografa.¹⁸⁴ To bola doba, v ktorej žil Fernão de Magalhães a v ktorej vznikali kartografické diela, ku ktorým mal prístup.

Pigafetta tvrdí, že Magalhães našiel úžinu po ňom pomenovanú vďaka mape, ktorej autorom bol Martin Behaim a ku ktorej mal prístup v archíve Portugalského kráľa.¹⁸⁵ Spomínaný Martin Behaim bol Norimberským obchodníkom, ktorý veľa cestoval a medzi rokmi 1484 a 1490 a potom od roku 1492 až do svojej smrti v roku

¹⁸⁰ STEVENSON, Edward Luther. *Martin Waldseemüller and the Early Lusitano-Germanic Cartography of the New World*. In: Bulletin of the American Geographical Society, vol. 36, No. 4 (1904), s. 195.

¹⁸¹ DRLIČKA, Boris. *Nad Ptolemaiovskou mapou strednej Európy*. Nitra: Gramond Nitra, 2020. ISBN 978-80-89703-75-3, s. 10.

¹⁸² KAROLČÍK a BALÁŽOVIČ, ref. 12, s. 15.

¹⁸³ DRLIČKA, ref. 181, s. 11.

¹⁸⁴ SIEBOLD, Jim. *Claudius Ptolemy* (#119). [online] dostupné na: <http://myoldmaps.com/maps-from-antiquity-6200-bc/116-pomponius/119-ptolemy.pdf>. [cit. 21. júna 2022]. s. 22 – 23.

¹⁸⁵ PIGAFETTA, ref. 126, s. 20.

1506/1507 pôsobil v Portugalsku. Počas jeho prvého pobytu ho kráľ João I. ustanovil členom matematickej rady, podieľajúcej sa na portugalskej moreplavbe. Počas druhej etapy, ako sme už spomenuli, sa mohol stretnúť s mladým Magalhãesom.¹⁸⁶ Behaim je s kartografiou spojený najmä vďaka glóbusom, ktoré konštruoval, pričom jeho *Erdapfel* je najstarším zachovaným glóbusom vôbec.¹⁸⁷ Z jeho dvoch dodnes existujúcich glóbusov poznáme zdroje, z ktorých čerpal. Hlavnou inšpiráciou mu bol Ptolemaios. Ďalej vo svojich prácach ako prvý použil informácie Marca Pola. Okrem nich sa opieral o dobových kartografov, napríklad Paola Toscanelliho.¹⁸⁸ V neposlednom rade disponoval primárnymi informáciami zo samotných Portugalských objavov, ktoré sa diali v jeho blízkosti.¹⁸⁹ Čo sa však týka máp, ktoré vytvoril priamo Martin Behaim, nenašiel som žiadne ďalšie informácie. Možnože si Pigafetta splietol Martina Behaima s Martinom Waldseemüllerom.¹⁹⁰

V roku 1502 bola v Portugalsku vyhotovená mapa sveta (*planisféra*), nazývaná Cantino, alebo Cantinova. U anonymného kartografa si ju za 12 zlatých dukátov nechal zhotoviť Alberto Cantino, vyslanec ferrarského vojvodu Ercole I. d'Este. Mapa mala pohnutý osud, no dnes sa nachádza v Biblioteca Universitaria Estense v Modene v Taliansku.¹⁹¹ Cantinova mapa je najstaršou zachovanou mapou sveta z portugalského zdroja, najmä kvôli vyhláseniu portugalských objavov v roku 1480 za tajné informácie a zákaz ich šírenia pod trestom smrti,¹⁹² ďalej kvôli ničivému lisabonskému zemetraseniu v roku 1755¹⁹³ a do istej miery možno kvôli v tej dobe bežnému úmyselnému likvidovaniu zastaralých máp.¹⁹⁴

Táto mapa je na pergamenový podklad ručne nakreslená, dofarbená a pozlátená. Skladá sa z troch, respektíve zo šiestich častí s celkovými rozmermi približne 110 x 220 cm.¹⁹⁵ Z uvedeného vyplýva, že nebola určená na navigáciu, ale skôr ako demonštrácia

¹⁸⁶ GUILLEMARD, ref. 14, s. 73 – 74.

¹⁸⁷ SIEBOLD, Jim. *Behaim Globe* (#258). [online] dostupné na: <http://www.myoldmaps.com/late-medieval-maps-1300/258-martin-behaims-globe/258-behaim.pdf>. [cit. 28. mája 2022]. s. 1.

¹⁸⁸ Paolo dal Pozzo Toscanelli bol vplyvný florentský matematik, astronóm a kozmograf, ktorého najznámejším dielom je mapa Atlantického oceána medzi Európou a Áziou. Toto dielo pravdepodobne položilo základy Kolumbovej cesty a tým (znovu)objavenia Ameriky. SIEBOLD, ref. 187, s. 22.

¹⁸⁹ SIEBOLD, ref. 187, s. 7 – 12.

¹⁹⁰ LOUREIRO, ref. 104, s. 24.

¹⁹¹ SIEBOLD, Jim. *Cantino World Map* (#306). [online] dostupné na: <http://myoldmaps.com/renaissance-maps-1490-1800/306-cantino-world-map/306-cantino.pdf>. [cit. 2. júna 2022]. s. 15 – 16.

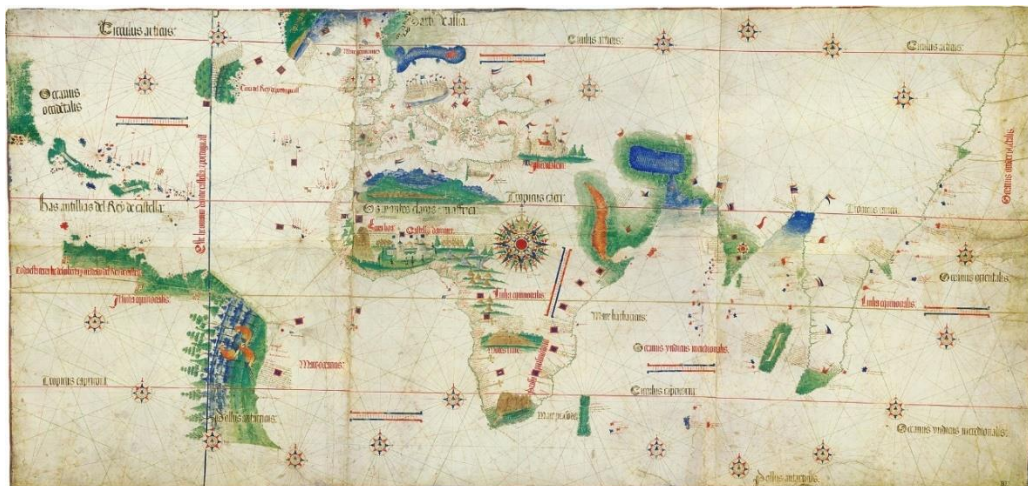
¹⁹² SÁNCHEZ IMIZCOZ, ref. 2, s. 5.

¹⁹³ SIEBOLD, ref. 191, s. 1.

¹⁹⁴ SANDMAN, ref. 66, s. 1106.

¹⁹⁵ SIEBOLD, ref. 191, s. 16.

vtedajšieho poznania.¹⁹⁶ Mapa obsahuje loxodrómový systém používaný na navigačných mapách s dvomi kruhmi po 16 ružíc a tiež miniatúry flámskeho typu.¹⁹⁷ Je považovaná za základ *lusitánsko-germánskej kartografie* o ktorej ešte bude reč.¹⁹⁸

Obr. 1

*Cantinova mapa sveta (1502)*¹⁹⁹

Jej podkladom sú pravdepodobne mapy a informácie o najnovších portugalských objavoch, je možné, že samotné *Padrão* (obdobne ako španielska mapa *Padrón real*) – tajná hlavná mapa zachytávajúca najpodrobnejšie poznatky svojej doby.²⁰⁰ Na mape sú zachytené najnovšie informácie z prelomu rokov 1501/1502, ktoré z Nového sveta priniesli bratia Corte-Realovci a Amerigo Vespucci a zároveň z Afriky a Indie, zabezpečené Vascom da Gama a Pedrom Álvaresom Cabralom. Prvýkrát nachádzame Antily (Antilhas) pod svojím menom a Madagaskar.²⁰¹ Mapa samozrejme nie je dokonalá, obsahuje rôzne chyby, no ide o modernú mapu, do veľkej miery sa odchyľujúcu od ptolemaiovskej tradície, zachytávajúcu známe oceány a kontinenty výnimočne správne, čo znamená, že jej vyhotoveniu predchádzalo množstvo dôkladných meraní.²⁰² Je však vytvorená dvojakým spôsobom: Afrika, Brazília a India sú nakreslené pomocou presných zemepisných šírok, zatiaľ čo Európa a zvyšok, teda pomerne dobre známe oblasti, sú znázornené klasickým, málo inovatívnym typicky

¹⁹⁶ SIEBOLD, ref. 191, s. 2.

¹⁹⁷ Tamže, s. 15 – 16.

¹⁹⁸ Tamže, s. 6.

¹⁹⁹ Obrázok je prevzatý z wikipédie, voľnej encyklopédie. [online] dostupný na: [https://en.wikipedia.org/wiki/Cantino_planisphere#/media/File:Cantino_planisphere_\(1502\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Cantino_planisphere#/media/File:Cantino_planisphere_(1502).jpg), [cit. 26. júna 2022].

²⁰⁰ CORTESÃO, Armando. *Note on the Castiglioni Planisphere*, In: *Imago Mundi*, vol. 11 (1954), s. 53.

²⁰¹ SIEBOLD, ref. 191, s. 4 – 5, 12 – 13.

²⁰² GASPAR, Joaquim Alves. *Blunders, Errors and Entanglements: Scrutinizing the Cantino Planisphere with a Cartometric Eye*. In: *Imago Mundi*, vol. 64, no. 2 (2012), s. 181 – 182.

portolánovým spôsobom.²⁰³ Aj v dosiaľ nepreskúmaných oblastiach sa výrazne opiera o ptolemaiovské predstavy, napríklad Červené more a Perzský záliv, ktoré boli pre Európanov neznáme, nesú charakteristické rysy.²⁰⁴ Pozoruhodným zjavom je aj výrazne zväčšený polostrov Zadná India. Staršie Ptolemaiom inšpirované mapy zobrazovali Indický oceán uzavretý veľkým oblúkom pevniny, tiahnucim sa z Juhovýchodnej Ázie až po Juhovýchodnú Afriku. Cesta Bartolomea Diasa okolo Juhu Afriky túto „teóriu“ definitívne vyvrátila a tvorcovia máp, stále pod výrazným Ptolemaiovým vplyvom súš (iba) skrátili, nakoľko o Juhovýchodnej Ázii nemali spoľahlivé poznatky. Najvýznamnejším predstaviteľom zväčšenej Zadnej Indie je mapa Henrica Martella Germana, vytvorená približne v roku 1490. Jeho polostrov dostal pre svoj tvar pomenovanie Dračí chvost²⁰⁵ a dokonca na základe podobnosti tvaru vznikli špekulácie, že ide o Južnú Ameriku, zachytenú na mape ešte pred jej objavením Kolumbom. Tieto teórie boli vyvrátené.²⁰⁶

Názov oceánu na východ od Ázie – Oceanus Occiderorie(n)talis – naznačuje presvedčenie Portugalcov, že v rozpore s Kolumbovou predstavou je Nový svet samostatným kontinentom, vzdialených od ich dŕžav v Indii.²⁰⁷ Na Cantinovej mape je Tordesillaská línia úmyselne posunutá na západ, aby pre Portugalsko „získala“ Grónsko a čo najväčší kus nedávno objaveného Newfoundlandu a Brazílie. Je to len špekulácia, avšak v prípade, že Magalhães a Faleiro pracovali s mapami, ktoré mali rovnako posunutú hraničnú líniu, ich predpoklad, že Moluky ležia v Španielskej zóne, je ľahšie pochopiteľný.²⁰⁸ Nakoniec je zaujímavé všimnúť si krátky tvar Južnej Ameriky, ktorá na mape končí bližšie k rovníku, ako v skutočnosti.

Ku tejto mape pravdepodobne Magalhães nemal prístup, vybral som ju však preto, lebo najlepšie ilustruje Portugalské poznanie na začiatku 16. st., v dobe, keď nové poznatky prichádzali do Lisabonu každý rok. Magalhães sa na kráľovskom dvore mohol stretnúť s podobnou, možno so samotným Padrãom. Mapa bola vyhotovená približne tri roky pred jeho odchodom do Indie.

²⁰³ SIEBOLD, ref. 191, s. 14; GASPAR, ref. 202, s. 182.

²⁰⁴ GASPAR, ref. 202, s. 184.

²⁰⁵ Alebo tiež „Tigria noha“. RICHARDSON, William Arthur Ridley. *South America on Maps before Columbus? Martellus's 'Dragon's Tail' Peninsula*. In: *Imago Mundi*, vol. 55 (2003), s. 35.

²⁰⁶ RICHARDSON, ref. 205, s. 35.

²⁰⁷ GASPAR, ref. 202, s. 184; HEAWOOD, Edward. *The World Map before and after Magellan's Voyage*. In: *The Geographical Journal* (The Royal Geographical Society), vol. 57, no. 6 (Jun., 1921), s. 437; SIEBOLD, ref. 191, s. 14.

²⁰⁸ HEAWOOD, ref. 207, s. 437.

V období renesancie existovalo niekoľko významných centier rozvoja kartografie. Podnetom neboli len plavby do nepoznaných končín, ako v prípade Pyrenejského polostrova, ale tiež obchod, ktorý formoval najmä oblasť Itálie a Ríše.²⁰⁹ Spomedzi nemeckých kartografov sme už spomenuli Martina Behaima, dotkneme sa ešte Martina Waldseemüllera a Johanna Schönera.

Martin Waldseemüller (lat. Hylacomylus) bol učenec nemeckého pôvodu, od roku 1505 profesor na kolégiu v Lotrinskom meste St Dié, spolupracujúci s Mathiasom Ringmannom, Gualtierom (Walterom) Luddom a ďalšími. Na začiatku 16. st. táto skupina vydala niekoľko kartografických textov, máp a glóbusov, vrátane prekladu Ptolemaia.²¹⁰ Samotný Waldseemüller je známy najmä vďaka svojej mape z roku 1507. Ňou sa, ako je uvedené v názve,²¹¹ odvoláva na tradíciu Klaudia Ptolemaia v kombinácii s objavmi Ameriga Vespucciho a ďalších moreplavcov.²¹²

Obr. 2

Waldseemüllerova mapa sveta z roku 1507²¹³

Mapa je vytlačená pomocou 12 drevených platní na 12 listoch papiera s rozmermi 45,5 x 62 cm, celkový obraz má rozmery 128 x 233 cm. Táto práca bola

²⁰⁹ BAGROW, Leo, SKELTON, R. A., ed. *History of cartography*. Repr. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 2010. ISBN 978-1-4128-1154-5, s. 125.

²¹⁰ BAGROW, ref. 209, s. 125 – 126; VAN DUZER, Chet. *Martin Waldseemüller's 'Carta marina' of 1516: Study and Transcription of the Long Legends*. Cham: Springer Nature, 2020. ISBN 978-3-030-22703-6, s. 2 – 4.

²¹¹ „Universalis Cosmographia Secundum Ptholomei Traditionem Et Americi Vespucci Aliorum Lustrationes.“ VAN DUZER, ref. 210, s. 3; SIEBOLD, Jim. *Martin Waldseemüller* (#310). [online] dostupné na: <http://myoldmaps.com/renaissance-maps-1490-1800/310-martin-waldseemuller/310-wallds2.pdf>. [cit. 14. júna 2022]. s. 1

²¹² VAN DUZER, ref. 210, s. 3; SIEBOLD, ref. 211, s. 1.

²¹³ Obrázok je prevzatý z wikipédie, voľnej encyklopédie. [online] dostupný na: https://en.wikipedia.org/wiki/Waldseem%C3%BCller_map#/media/File:Waldseemuller_map_2.jpg, [cit. 26. júna 2022].

vyhotovená vo veľkom náklade 1000 kusov, čo predstavuje množstvo neporovnateľné s kreslenými mapami Waldseemüllerových súčasníkov.²¹⁴ Originál sa nám nezachoval, jediný exemplár z dotlače medzi rokmi 1513 – 1516 je uložená v zbierkach Library of Congress vo Washingtone v USA.²¹⁵ Samotné mapové pole, bez okrajov a ilustrácií má charakteristický srdcový tvar, respektíve svet znázorňuje v srdcovej projekcii.²¹⁶ Podľa účelu ide o mapu demonštračnú.

Waldseemüllerova mapa z roku 1507 je unikátna v niekoľkých ohľadoch. Mapu je možné rozdeliť na dve samostatné časti, vypracované na základe odlišných podkladov. Východná časť, zahrňujúca Európu, Afriku a Áziu, je výrazne poplatná Ptolemaiovskému pohľadu, zachytenému na Martellovej mape z roku 1490, čo znamená, že Waldseemüller zahrnul vyššie spomenutý polostrov Dračí chvost. Čo sa západnej časti týka, je spojením informácií zhromaždených prevažne Portugalcami a zachytených v mapách de la Cosu (1500), Cantina a Caveriho/Caneira (1506).²¹⁷ Mnohí – najmä americkí – historici poukazujú na to, že táto mapa, ako vôbec prvá nesie pomenovanie Amerika,²¹⁸ týkajúce sa južnej časti svetadielu, ktoré je práve Waldseemüllerovým dielom. Na toto meno nadviazal v druhej polovici 16. st. Gerardus Mercator, vďaka ktorému sa stalo všeobecne známym a dodnes používaným pomenovaním pre celý svetadiel.²¹⁹ Úžina medzi Severnou a Južnou Amerikou nie je až tak zvláštna, podobnú medzeru nachádzame na mnohých mapách prvej štvrtiny 16. st. a pramení z nedostatku informácií. Okrem istého znázornenia kontinentu nemôžeme zabudnúť na to, že mapa jednoznačne zachytáva Atlantický oceán, hoci ešte nepomenovaný, zhruba šesť rokov predtým, ako ho Balboa objavil pre Európanov. Jeho veľkosť však Waldseemüller značne podcenil, dokonca ho znázornil menší, ako Atlantik.²²⁰ A nakoniec zarážajúca skutočnosť, že Južná Amerika nie je ukončená, ale umelo skrytá niekde v štyridsiatych stupňoch j. z. š., na rozdiel od Afriky, pre ktorú je v rovnakej zemepisnej šírke mapové pole rozšírené.²²¹

²¹⁴ SIEBOLD, ref. 211, s. 2.

²¹⁵ Tamže, s. 21 – 22.

²¹⁶ Tamže, s. 2.

²¹⁷ Tamže, s. 20 – 21; STEVENSON, ref. 180, s. 206.

²¹⁸ Mapu zvyknú nazývať familiárne „Krstný list Ameriky“.

²¹⁹ SIEBOLD, ref. 211, s. 3 – 5; MARTÍNEZ JIMÉNEZ, TAPIA FRADE a MONTES TUBÍO, ref. 67, s. 639.

²²⁰ SIEBOLD, ref. 211, s. 3 – 5.

²²¹ Tamže, s. 13.

Ku tejto mape Magalhães pravdepodobne nemal prístup, keďže bola rozšírená najmä v Ríši, na druhej strane je možné, že ju vlastnil Portugalský kráľ.²²² Tak, či onak, je importom informácii z Pyrenejského polostrova a teda do istej miery môže vystihovať poznanie a myšlienky svojej doby, prvej dekády 16. st., teda času, ktorý Magalhães strávil v Lisabone a Indii.

Medzi významnými dielami Martina Waldseemüllera sa vyníma ešte mapa pomenovaná Carta Marina, zhotovená v roku 1516. Je identicky vytlačená na 12 hárkoch s rozmermi 45,5 x 62 cm, spolu 128 x 233 cm. Nachádza sa v zbierkach Library of Congress vo Washingtone v USA.²²³ O 9 rokov mladšie dielo je pozoruhodné posunom vedomostí, no najmä tým, ako sa Martin Waldseemüller odklonil od Ptolemaiovsko-vespucciovského vnímania a demonštračného spracovania na úkor presnejšej loxodrómovej navigačnej mapy, obsahujúcej iba dobre známy svet, inšpirovaný najmä Caverim.²²⁴ Takýto prechod predstavuje Waldseemüllera ako moderného, flexibilného kartografa, čerpajúceho z najaktuálnejších poznatkov.²²⁵ Na tejto mape Waldseemüller pre nedostatok informácii Južnú Ameriku ukončil iba o niekoľko stupňov južnejšie, ako južný okraj Afrického kontinentu. Predpokladám, že k tejto mape Magalhães nemal prístup.

Svojou tvorbou sa Martin Waldseemüller zaradil do vplyvného sledu máp a glóbusov, vzájomne inšpirovaných, založených na portugalských objavoch a mapách a prenesených cez Lotrinsko do Ríše. Okrem neho sem patria aj Martellus, Cantino, Caveri, Schöner a ďalší, historiografia ich označuje ako lusitánsko-germánsku skupinu, alebo kartografiu.²²⁶

Johann Schöner (1477 – 1547) bol významným norimberským matematikom a kozmografom, kartografom, patriacim k spomínanej lusitánsko-germánskej skupine a tvorcom glóbusov zobrazujúcich zemský povrch aj nebeskú oblohu.²²⁷ V roku 1515 zhotovil drevený, maľovaný glóbus s polomerom 27/28 cm, nazývaný „Weimarský glóbus“, ku ktorému napísal popisný traktát: *Luculentissima quaedam terrae totius*

²²² LOUREIRO, ref. 104, s. 24.

²²³ VAN DUZER, ref. 210, s. 4.

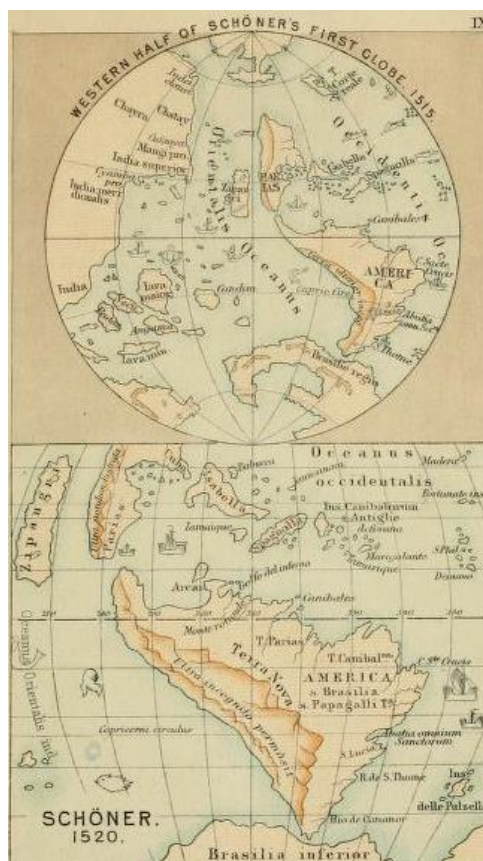
²²⁴ Tamže, s. 5 – 9.

²²⁵ Tamže, s. 39 – 41.

²²⁶ SIEBOLD, ref. 211, s. 13, 18; STEVENSON, ref. 180, s. 208; HEAWOOD, ref. 207, s. 436.

²²⁷ STEVENSON, ref. 180, s. 211; VAN DUZER, Chet. *Some results from a study of Johann Schöner's 1515 terrestrial globe*. In: *Globe Studies*, no. 57/58 (2011), s. 93.

decriptio.²²⁸ Zvláštne na tomto glóbuse je, že okrem známeho sveta zobrazuje predpokladaný južný kontinent, nazvaný *Brasilie regio* a prieliv medzi ním a Južnou Amerikou, ktorá nesie meno *America*, ležiaci približne na 45° j. z. š. Potom v roku 1520 (už v čase) vyšiel Schönerov ďalší, veľký, ručne maľovaný glóbus s polomerom 87 cm,²²⁹ na ktorom opäť figurujú dané dve zvláštnosti. Neskoršie glóbusy vyšli až po dokončení prvej plavby okolo sveta.²³⁰

Obr. 3

*Tvar Južnej Ameriky na glóbusoch Johanna Schönera (1515, 1520)*²³¹

Schöner vlastnil Waldseemüllerove mapy z rokov 1507 a 1516 a používal ich ako zdroje pre niektoré svoje práce²³² a lusitánsko-germánske zdroje sú badateľné aj na základe niektorých zakreslených tvarov (napríklad prieliv medzi Severnou a Južnou Amerikou a Dračí chvost), ako aj názvov,²³³ ale tie nemohli byť podkladom pre znázornenie neznámeho prielivu. Ako pravdepodobný zdroj pre tento zjav je

²²⁸ Nachádza sa v Historisches Museum vo Frankfurte v Nemecku (HMF X 14610). SIEBOLD, Jim. *Schöner's Globes* (#328). [online] dostupné na: <http://myoldmaps.com/renaissance-maps-1490-1800/328-johannes-schoner-globes/328-shoner-globes.pdf>. [cit. 21. júna 2022]. s. 34.

²²⁹ Nachádza sa v Germanisches Nationalmuseum v Norimbergu v Nemecku. SIEBOLD, ref. 228, s. 34.

²³⁰ BAGROW, ref. 209, s. 127; VAN DUZER, ref. 227, s. 93 – 94; SIEBOLD, ref. 228, s. 1.

²³¹ Obrázok je prevzatý z diela F. H. H. Guillemarda. GUILLEMARD, ref. 14.

²³² VAN DUZER, ref. 210, s. 3, 4; SIEBOLD, ref. 211, s. 1; STEVENSON, ref. 180, s. 206.

²³³ SIEBOLD, ref. 228, s. 8 – 9.

považovaná slabou nemčinou písaná brožúra, vydaná okolo roku 1514: *Copia der Newen Zeytung auß Presillg Landt*.²³⁴ Jej text sa odvoláva na poznatky nadobudnuté niektorou portugalskou výpravou, najpravdepodobnejšie výpravou Gonçala Coelha alebo Cristóvão Jacquesa, a hovorí o objavení prielivu na 40° j. z. š. Túto informáciu Schöner neprebral úplne, prieliv posunul o 5° bližšie k Južnému pólu.²³⁵ Na základe Schönerovho glóbusu z roku 1515, Pigafettovej zmienky o tom, že Magalhães poznal prieliv,²³⁶ formulácie kráľa Karola I.: „ísť hľadať úžinu“ a ďalších drobných detailov niektorí historici usudzujú, že Portugalci ešte pred Španielmi preskúmali pobrežie Patagónie a objavili aj prieliv na juhu Ameriky, o svojich objavoch však nemohli verejne informovať jednak pre platný zákaz, ako aj pre to, že tieto objavy vykonali v „španielskej časti sveta“ a teda si ich nemohli nárokovať.²³⁷ Na druhej strane existujú tvrdenia, ktoré predchádzajúcu teóriu vyvracajú.²³⁸ Tak či onak, v dnešnej dobe je stále Magalhães všeobecne uznávaný ako objaviteľ prielivu, po ňom pomenovaného.

Je možné, že sa Magalhães, v rámci zhromažďovania podkladov pre svoju výpravu dostal aj k jednému exempláru Schönerovho glóbusu z roku 1515,²³⁹ no aj keby to tak nebolo, v Lisabone mal príležitosť stretnúť sa s de Harom, kľúčovým protagonistom v nemeckom texte opisovanej výpravy, alebo s niektorými z priamych účastníkov výpravy.²⁴⁰ Z toho vyplýva, že ak teória prielivu, zachyteného na glóbusoch Johanna Schönera z rokov 1515 a 1520 bola známa, poznal ju aj Fernão de Magalhães.

Doteraz sme hovorili o mapách, s ktorými sa Magalhães mohol stretnúť, prípadne sa nimi inšpirovať. Teraz sa dostávame ku mapám, ktoré sám potreboval. Jednak to boli demonštračné mapy, ktorých úlohou bolo prezentovať myšlienky a vyvolať dojem, jednak to boli mapy navigačné.²⁴¹

Vďaka kontaktom v Indii a Maroku mal Magalhães možnosť vidieť najpresnejšie a najaktuálnejšie portugalské mapy. V období medzi pôsobením v Maroku

²³⁴ GUILLEMARD, ref. 14, s. 192 – 193.

²³⁵ Tamže, s. 193 – 195.

²³⁶ PIGAFETTA, ref. 126, s. 20.

²³⁷ GUILLEMARD, ref. 14, s. 195 – 196; SIEBOLD, Jim. *The Evolution of South America in Early Maps* (#5.15). [online] dostupné na: <http://myoldmaps.com/515-south-america-is-a.pdf>. [cit. 26. mája 2022]. s. 35 – 42; SIEBOLD, ref. 228, s. 1, 34 – 35.

²³⁸ GUILLEMARD, ref. 14, s. 196 – 198; najočividnejším argumentom je, že kráľ Manuel I. bez problémov prepustil Magalhãesa, čo by asi neurobil, keby vedel, že vynesie tajomstvo o prielive, ktoré ho môže výrazne poškodiť.

²³⁹ STEVENSON, ref. 180, s. 211 – 212.

²⁴⁰ GUILLEMARD, ref. 14, s. 194.

²⁴¹ SÁNCHEZ IMIZCOZ, ref. 2, s. 5; SANDMAN, ref. 66, s. 1095.

a odchodom do Španielska nadobudol dobrú znalosť portugalských kolónií a popri Rui Faleirovi nadviazal kontakty so špičkovými portugalskými kartografmi, vďaka čomu neodišiel do Sevilly s prázdnyimi rukami, ale mal so sebou kvalitné mapy a glóbusy.²⁴² Medzi najdôležitejších pre jeho úspech patrili prominentný kráľovský kartograf Pedro Reinél (†1540/1542) a jeho syn Jorge Reinél (†1572).²⁴³

V Prvom rade Magalhães vlastnil mapu (poprípade glóbus), prostredníctvom ktorej predstavil svoju myšlienku kráľovi Karolovi I. Tá pochádzala od Reinélovcov a vieme o nej, tak, ako o množstve vtedajších máp, iba z písomných prameňov. Zaujímavé je, že úžina, ktorú Magalhães predstavoval a ktorú mal ísť hľadať, na nej úmyselne nebola zakreslená.²⁴⁴

Po tom, ako kráľ výpravu schválil, začalo sa s prípravami navigačných máp, ktoré boli nutné pre navigátorov lodí a ešte ďalších špeciálnych máp. Zo správ portugalského agenta Álvaresa vieme o existencii hlavnej mapy, ktorú v roku 1519 v Seville zhotovil Jorge Reinél a na ktorú Pedro nakreslil Moluky.²⁴⁵ Táto mapa by mala byť takmer identická s mapou dnes známou ako Kunstmann IV, pomerne presne zachytávajúcou objavy Portugalcov a Španielov tesne pred zahájením Magalhãesovej výpravy.²⁴⁶

Mapa Kunstmann IV bola vyhotovená Reinélovcami asi v roku 1519. Originál bol dlhú dobu uložený v Mníchove, no stratil sa počas bombardovania v roku 1945. Dnes existujúci kus je vernou, ručne maľovanou kópiou od Otta Progela z roku 1836 a patrí do zbierky Bibliothèque Nationale v Paríži vo Francúzsku. Ide o najstaršiu dochovanú mapu, na ktorej Moluky ležia v Španielskej zóne. Dosiaľ nepreplávaný Pacifik je na mape výrazne menší, ako v skutočnosti.²⁴⁷ Najnápadnejšou črtou mapy, súvisiacou s výpravou, je južné ukončenie Ameriky na 35° j. z. š., teda v priestore Rio de la Plata, v podobnej zemepisnej šírke, ako juh Afriky.²⁴⁸ Aj Pigafetta píše

²⁴² LOUREIRO, ref. 104, s. 22 – 23.

²⁴³ Tamže, s. 25; SIEBOLD, Jim. *Kunstmann I* (#307.2). [online] dostupné na: <http://myoldmaps.com/renaissance-maps-1490-1800/3072-kunstmann-i-atlantic/3072-kunstmann-i-reinel.pdf>. [cit. 29. mája 2022]. s. 1.

²⁴⁴ LOUREIRO, ref. 104, s. 24.

²⁴⁵ GUILLEMARD, ref. 14, s. 133 – 134; LOUREIRO, ref. 104, s. 26.

²⁴⁶ LOUREIRO, ref. 104, s. 25, 27.

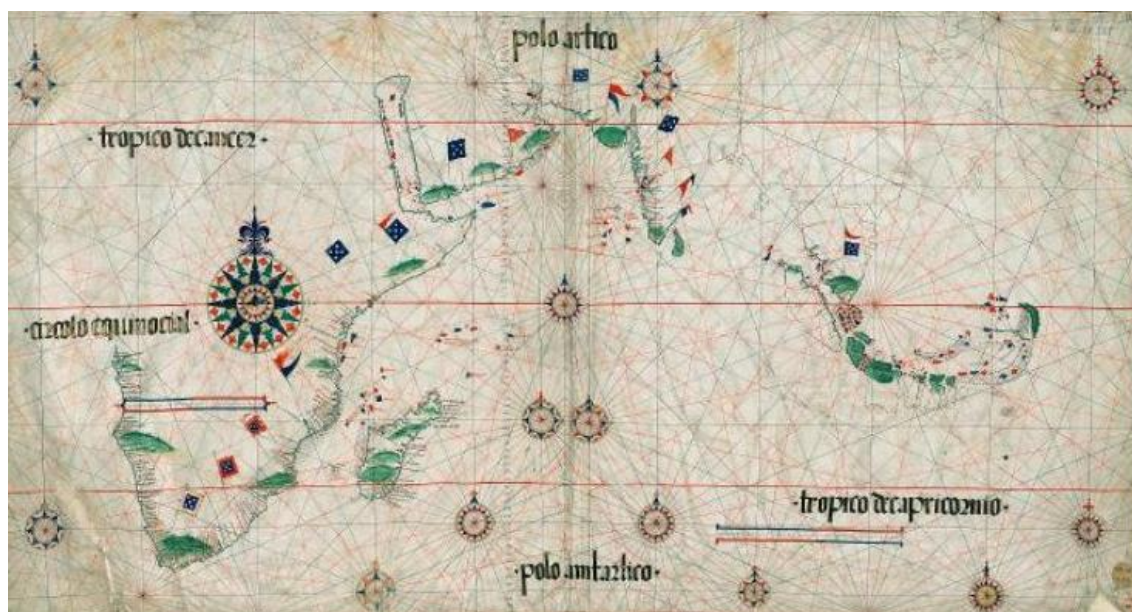
²⁴⁷ SIEBOLD, Jim. *Kunstmann IV* (#330). [online] dostupné na: <https://www.myoldmaps.com/renaissance-maps-1490-1800/330-kunstmann-iv.pdf>. [cit. 8. júna 2022]. s. 2 – 3.

²⁴⁸ MARTÍNEZ JIMÉNEZ, TAPIA FRADE a MONTES TUBÍO, ref. 67, s. 641.

o domnienke, že hľadaný prieliv na západ sa nachádza v priestore La Platy.²⁴⁹ Na základe tejto črty sa usudzuje, že Magalhães išiel hľadať prieliv na západ práve do oblasti Río de la Plata.²⁵⁰

Obr. 4 Mapa Kunstmann IV od Pedra a Jorgeho Reinelovcov (1519)²⁵¹

Obr. 5 Mapa Indického oceánu od Pedra Reinela (1517)²⁵²

²⁴⁹ PIGAFETTA, ref. 126, s. 14.

²⁵⁰ MARTÍNEZ JIMÉNEZ, TAPIA FRADE a MONTES TUBÍO, ref. 67, s. 641.

²⁵¹ Obrázok je prevzatý z wikipédie, voľnej encyklopédie. [online] dostupný na: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Map_1519_Jorge_Reinel_%282%29.jpg, [cit. 30. júna 2022].

²⁵² Obrázok je prevzatý z wikipédie, voľnej encyklopédie. [online] dostupný na: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3f/1517_or_1518_nautical_chart%2C_attributed_to_Pedro_Reinel.jpg, [cit. 26. júna 2022].

Za zmienku stojí ešte mapa Indického oceánu z roku 1517, ktorej autorom je Pedro Reinel. Originál bol uložený v Mníchove a tiež bol zničený v roku 1945, kópia od Otta Progela z roku 1843 sa rovnako nachádza v Bibliothèque Nationale v Paríži. Túto mapu mal údajne Magalhães k dispozícii pre prípad, že by nenašiel prieliv a tým západnú cestu na Moluky. Ak bola táto mapa skutočne súčasťou výpravy, mohol sa o ňu del Cano opierať pri plavbe Indickým oceánom na spätočnej ceste do Európy.²⁵³

Keď portugalský veliteľ na Molukách António de Brito zadržal v roku 1522 loď Trinidad, objavil dve mapy sveta, ktoré vyrobili Reinelovci.²⁵⁴ Okrem máp Reinelovci zodpovedali aj za kvalitu potrebných navigačných pomôcok, medzi inými kompasov, astrolábov, kvadrantov a presýpacích hodín.²⁵⁵ Pedro a Jorge Reinelovci sa na prípravách podieľali síce výrazne, ale iba krátko, ešte v roku 1519 sa vrátili do služieb portugalského kráľa.²⁵⁶ Medzi Reinelovcami a Magalhãesom pravdepodobne existovalo priateľské puto, ktoré by vysvetľovalo účasť oficiálnych portugalských kráľovských kartografov na španielskom podniku poškodzujúcom vlastného kráľa.²⁵⁷

Okrem Reinelovcov na príprave máp pre Magalhãesa pracoval Portugalec Diogo Ribeiro (†1533).²⁵⁸ Ten sa dostal do Casa de Contratación, kde mal spolu s Nuňom Garcíom de Torenóm, v tej dobe jedným z dvoch hlavných navigátorov, prístup k mape Padrón Real.²⁵⁹ Ribeiro sa do Portugalska nevrátil, patril medzi tých, ktorí úplne prešli do španielskych služieb a do svojej smrti pôsobil na významných pozíciách.²⁶⁰

Z uvedeného vyplýva, že výprava Fernãa de Magalhãesa na Moluky bola vynikajúco zásobená najlepšimi kartografickými dielami svojej doby. Vďaka portugalským kartografom, najmä Reinelovcom, mal Magalhães najpresnejšie portugalské informácie, vďaka Španielom mal prístup k najpresnejším španielskym mapám svojej doby.²⁶¹

²⁵³ LOUREIRO, ref. 104, s. 27.

²⁵⁴ DESTOMBES, ref. 179, s. 66 – 67; LOUREIRO, ref. 104, s. 27.

²⁵⁵ GUILLEMARD, ref. 14, s. 134, 143.

²⁵⁶ DESTOMBES, ref. 179, s. 68; GUILLEMARD, ref. 14, s. 188 – 190.

²⁵⁷ LOUREIRO, ref. 104, s. 26.

²⁵⁸ VIGNERAS, Louis-André. *The Cartographer Diogo Ribeiro*. In: *Imago Mundi*, vol. 16 (1962), s. 76.

²⁵⁹ MARTÍNEZ JIMÉNEZ, TAPIA FRADE a MONTES TUBÍO, ref. 67, s. 641; VIGNERAS, ref. 258, s. 76.

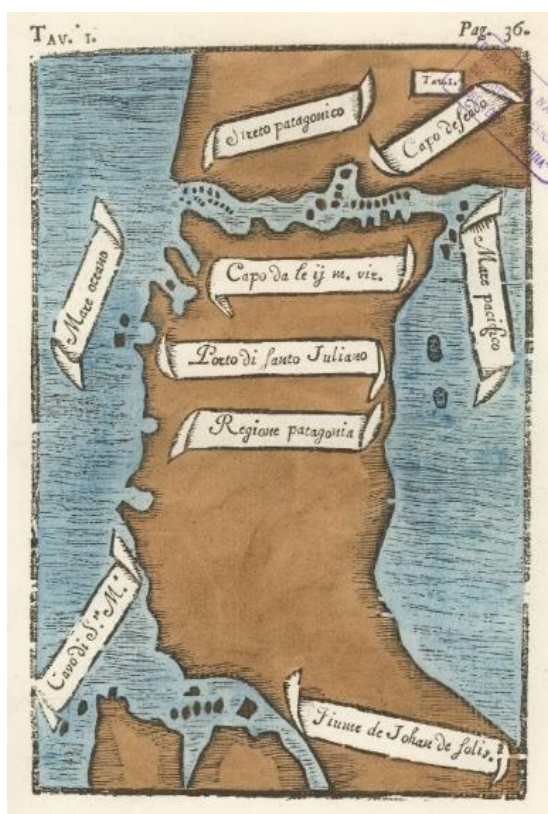
²⁶⁰ VIGNERAS, ref. 258, s. 76.

²⁶¹ SÁNCHEZ IMIZCOZ, ref. 2, s. 5; MARTÍNEZ JIMÉNEZ, TAPIA FRADE a MONTES TUBÍO, ref. 67, s. 640.

3.2 Mapy po ceste

Po tom, ako Juan Sebastian del Cano dokončil prvú plavbu okolo sveta, do Európy priniesol množstvo nových informácií, ktoré boli postupne spracované aj vo forme máp.

Prvou známou mapou Magalhãesovej úžiny, datovanou ešte do roku 1520, je kresba Antonia Pigafettu. Tá bola spolu s ďalšími 22 mapami prílohou pôvodných rukopisov jeho záznamu cesty. Nám je mapa známa vďaka reprodukcii Carla Amorettilho z roku 1800, ktorá sa nachádza v Library of Congress vo Washingtone.

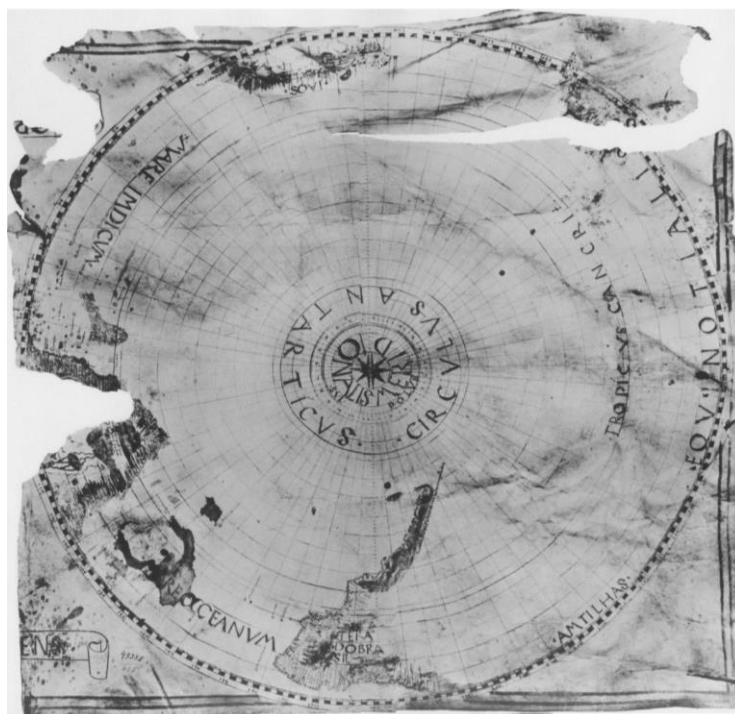
Obr. 6

*Pigafettova mapa Magalhãesovej úžiny (1520)*²⁶²

Zaujímavosťou je, že na rozdiel od iných dobových máp je orientovaná na juh (sever smeruje dole). Mapa zachytáva pobrežie Južnej Ameriky od La Platy až po úžinu, s označením zátoky s. Juliána, niektorých mysov a oboch oceánov. Ako Patagóniu označuje rozsiahlu (nepreskúmanú) pevninu na juh od úžiny.

²⁶² Obrázok je prevzatý z Library of Congress, [online] dostupný na: <https://www.loc.gov/item/2021668426/>, [cit. 26. júna 2022].

Pozoruhodným exemplárom je mapa, nájdená v knižnici paláca Topkapi v Istanbule a pomenovaná „Magellanova mapa“. Mapa je farebne namaľovaná na pergamen s rozmermi 70 x 70 cm. Na mape je v pólovej projekcii,²⁶³ zachytená južná pologuľa s priemerom 69 cm. Názvy sú napísané v portugálčine a latinčine. Základný poludník prekvapivo prechádza Molukami.²⁶⁴ Mapa bola vyhotovená na jeden krát okolo roku 1522, teda v čase krátko po návrate Juana Sebastian del Cana.²⁶⁵ Ako podklad boli použité dva samostatné zdroje, na jednej strane presné portugalské záznamy Indického oceána, na druhej strane presné a čerstvé španielske informácie o pobreží Južnej Ameriky,²⁶⁶ pri ktorej je text: „Táto zem bola objavená Fernão de Magalhãesom“.²⁶⁷ Mapu musel vytvoriť niekto s dobrými informáciami z oboch kráľovstiev Pyrenejského polostrova, najpravdepodobnejším kandidátom je už spomenutý Pedro Reinel.²⁶⁸ Do Istanbulu ju mohol doniesť Antonio Pigafetta, ktorý sa tam nachádzal okolo roku 1524.²⁶⁹

Obr. 7

Magellanova mapa (1522)²⁷⁰

²⁶³ Pólová projekcia – os zobrazovanej plochy je totožná s osou Zeme, tj. zachytáva severnú/južnú pologuľu s pólom uprostred. KAROLČÍK a BALÁŽOVIČ, ref. 12, s. 50.

²⁶⁴ DESTOMBES, ref. 179, s. 65.

²⁶⁵ LOUREIRO, ref. 104, s. 28.

²⁶⁶ DESTOMBES, ref. 179, s. 67.

²⁶⁷ LOUREIRO, ref. 104, s. 28.

²⁶⁸ DESTOMBES, ref. 179, s. 68, 71.

²⁶⁹ Tamže, s. 79; LOUREIRO, ref. 104, s. 28.

²⁷⁰ Kompilát vytvorený na základe príloh k práci M. Destombesa. DESTOMBES, ref. 179.

Opäť sa dostávame k Diogovi Ribeirovi. Významný kartograf v španielskych službách sa po návrate del Canovej Victorie stal členom Casa de la Especieria, inštitúcie zastrešujúcej obchod s korením, sídliacej v La Coruňi, v roku 1524 sa ako poradca zúčastnil jednaní v Badajoz a Elvase²⁷¹ a zodpovedal za vyslanie výpravy Estêvão Gomesa ku severozápadným brehom Severnej Ameriky.²⁷² V roku 1525 Diogo Ribeiro zhotovil mapu sveta, známu ako Castiglioni, alebo Castiglioniho, prvú so svojich 4 máp sveta (zvyšné vznikli v rokoch 1527 a 1529).²⁷³ Castiglioniho mapa sveta je ručne maľovaná pergamenová mapa na štyroch hárkoch s celkovými rozmermi 82 x 214 cm a nápismi v španielčine a latinčine,²⁷⁴ ktorú Karol I. daroval Baldassare Castiglionimu, dvoranovi na španielskom kráľovskom dvore. Do roku 2000 patrila rodu Castiglioni, v súčasnosti je uložená v Biblioteca Universitaria Estense v Modene v Taliansku.²⁷⁵

Obr. 8

*Planisfèra Castiglioni (1525)*²⁷⁶

Mapa sveta Castiglioni je odvodená od Padrón Real, ku ktorému mal Ribeiro prístup ako člen Casa de Contratación. Na mape, dobre dokumentujúcej technologický aj informačný pokrok, sú znázornené tri svetové oceány a veľmi presne zachytené americké pobrežie, ktoré už v tej dobe mali Španieli pomerne presne zmapované. Ribeiro nakreslením Tordesillaskej línie na opačnej pologuli nárokuje Ostrovy korenia

²⁷¹ VIGNERAS, ref. 258, s. 77.

²⁷² Tamže, s. 78.

²⁷³ CORTESÃO, ref. 200, s. 54 – 55.

²⁷⁴ Tamže, s. 53; SIEBOLD, Jim. *Castiglioni World Map* (#339). [online] dostupné na: <http://myoldmaps.com/renaissance-maps-1490-1800/339-castiglioni-world-map.pdf>. [cit. 5. júna 2022]. s. 2.

²⁷⁵ SIEBOLD, ref. 274, s. 3.

²⁷⁶ Obrázok je prevzatý z webstránky <https://www.palazzocastiglioni mantova.com/>, [online] dostupný na: https://www.palazzocastiglioni mantova.com/media/___sized___/images/planisfero-castiglioni-crop-c0-5__0-5-1430x500-70.jpg, [cit. 30. júna 2022].

pre Španielsko. Zaujímavý je aj Tichý oceán, výrazne väčší, ako na starších mapách, no stále veľmi malý oproti svojim skutočným proporciám.²⁷⁷

Sám Ribeiro, významný kartograf svojej doby, sa v roku 1527 dostal na čelo Casa de Contratación,²⁷⁸ čo iba potvrdzuje, že Fernão de Magalhães mal do činenia so skutočnými odborníkmi.

²⁷⁷ CORTESÃO, ref. 200, s. 54 – 55; MARTÍNEZ JIMÉNEZ, TAPIA FRADE a MONTES TUBÍO, ref. 67, s. 641.

²⁷⁸ MARTÍNEZ JIMÉNEZ, TAPIA FRADE a MONTES TUBÍO, ref. 67, s. 639; VIGNERAS, ref. 258, s. 81; SANDMAN, ref. 66, s. 1141.

ZÁVER

Prvá cesta okolo sveta sa odohrala v dobe veľkého pokroku. Iba niekoľko desaťročí predtým boli objavené a preskúmané výhodné námorné cesty a nimi pre Európanov sprístupnené bohaté zámorské územia. Vzostup Portugalcov znamenal zvrät vo svetovom obchode. Moreplavba zabezpečila relatívne zbohatnutie Portugalska a Španielska a zároveň túžbu po ešte väčšom bohatstve.

V dejinách ľudstva, našu pokrokovú epochu nevynímajúc, je bežné, že niektorí ľudia sú cenení za zásluhy iných a tým pádom preceňovaní. Jedným z nich je princ Henrich, zvaný Moreplavec, ktorému býva pripisovaná prvoradá úloha na počiatku portugalskej moreplavby. Táto práca sa pokúsila načrtnúť skutočnosť, že ide o neprimeranú glorifikáciu, ktorú môžeme označiť za legendu. Princa Henricha je potrebné vykresliť ako dobového ziskuchtivého šľachtica, ktorý okrem iných aktivít z čisto pragmatických dôvodov investoval do moreplavby. Vyvstáva však množstvo nových otázok, ktoré sú nad rámec tejto práce, medzi inými: Aký podiel zodpovednosti niesol na zámorských výpravách? Do akej miery tušil ďalekosiahle dôsledky (ktoré mu bývajú pripisované ako jeho vlastné idey)?

Zmienená pokroková doba formovala generácie schopných námorných kapitánov, navigátorov a iných odborníkov, ktorí, podporovaní svojimi panovníkmi, zásadne posúvali hranice možného a dosiahnuteľného, čím sami pôsobili pokrok.

Medzi najvýznamnejšie osobnosti tejto epochy patrí Fernão de Magalhães. Bol to muž ovplyvnený veľkými počinmi moreplavby svojej doby, sám skúsený námorník, bojovník a veliteľ, vizionár a nakoniec schopný organizátor slávnej výpravy. Jeho osobnosť odmeraného introverta zdobili črty ako pracovitosť, odvaha, zodpovednosť, tvrdohlavosť, presvedčivosť a cieľavedomosť. Vďaka nim sa Magalhãesovi podarilo presadiť vlastnú výpravu, celú ju pripraviť, doviest ju aj napriek vz bure až na úplný juh Južnej Ameriky, nájsť prieliv a cez Tichý oceán sa preplaviť do Juhovýchodnej Ázie, kde zomrel. Keďže výprava dovtedy prešla viac ako polovicu sveta, vrátane dosiaľ nepoznaných miest a nachádzala sa v blízkosti pomerne známych námorných trás, Juan Sebastian del Cano, posledný kapitán zvyšnej lode, sa rozhodol pre návrat do Európy západným smerom, čo po dokončení znamenalo prvé obopĺvanie „zemegule“.

Túto bezprecedentnú cestu môžeme právom nazývať „plavba Magalhãesa-del Cana okolo sveta“, keďže obaja kapitáni na nej majú svoj nezanedbateľný podiel. Existujú však úvahy, na ktoré nepoznáme odpoveď. Nevieme, či mal Magalhães v pláne plavbu okolo sveta. Netušíme ani, kto bol prvým človekom, ktorý oboplával svet, pretože isté indície naznačujú Magalhãesovho otroka Enriqueho. Nevieme ani, či by sa plavbu podarilo zrealizovať v inom roku, keďže flotila sa v Tichom oceáne stretla s nečakane pokojným počasím, na pamiatku čoho najväčšia vodná plocha sveta dodnes nesie svoje meno.

Tak, či onak, aj napriek tomu, že Magalhães neuspel v nájdení výhodnejšej cesty na Moluky, dokonca výpočty, o ktoré sa opieral, hovoriace o španielskom práve na ostrovy, boli kvôli neznalosti šírky Tichého oceánu nesprávne, dejiny si ho právom pamätajú ako výnimočného kapitána, iniciátora skvelej výpravy, ktorá priniesla mnoho geografických novínok. Zabezpečil dôkaz, že Zem nie je plochá a že oceán medzi Amerikou a Áziou je väčší, ako sa predpokladalo. A ešte jedna pozoruhodná geografická skutočnosť, námorníci Victorie sa logicky museli stretnúť s odchýlkou vo výpočte dátumu, keď cestou na západ, vrátane prekročenia dátumovej hranice, „stratili“ oproti zvyšku sveta jeden kalendárny deň. Limit tejto práce však presahuje otázka, či dátumy, ktoré v súvislosti s druhou časťou slávnej plavby bežne používame, napríklad smrť Fernãa de Magalhãesa dňa 27. 4. 1521, sú výsledkom počítania dní účastníkov výpravy, alebo plynutia času na pevnine. O výnimočnosti plavby dobre svedčí neúspech najbližších pokusov o zopakovanie tohto námorného počinu. Niektorí autori hovoria, že Magalhãesova-del Canova cesta nemá v dejinách obdobu. Táto práca sa dotkla aj teórie, že flotila Fernãa de Magalhãesa sa neplavila ako prvá úžinou na juhu Južnej Ameriky. To však neznižuje hodnotu vyššie spomenutého námorného výkonu.

Súčasťou pokrokovej doby bolo aj šírenie geografických informácií. Spoznávanie sveta na konci stredoveku predstavovalo upúšťanie od prekonaného ptolemaiovského pohľadu. Nové poznatky sa v rukách šikovných kartografov menili na hodnotné mapy a tie zase spätne ovplyvňovali dianie v moreplavbe. Keby Fernão de Magalhães bol iba schopný námorník a veliteľ, výprava by neopustila Seville. Magalhães potreboval tak vlastné, ako aj sprostredkované poznanie sveta, ktoré získal vďaka kontaktom s prominentnými kartografmi. Lisabon bol na počiatku 16. st. strediskom myšlienok, výpočtov a teórií, tu sa zhromažďovali vynikajúci námorní kapitáni, navigátori, lodní stavitelia a samozrejme kartografi.

Cieľom tejto práce bolo objasniť súvislosť medzi dobovými kartografickými dielami a samotnou cestou. Tieto mapy a glóbusy je možné rozdeliť do dvoch kategórií. Prvými sú tie, ktoré vznikli pred zahájením cesty a naznačujú, čo Magalhães asi vedel, pretože sa predpokladá, že bol oboznámený s najlepšimi poznatkami svojej doby. V rámci tejto kategórie figurujú aj mapy, ktoré mal na výprave so sebou. Druhá kategória zahŕňa mapy, ktoré sú založené už na poznatkoch, zhromaždených Magalhãesovou-del Canovou plavbou.

Mapy portugalských a španielskych kartografov, ktoré predstavuje táto práca, dokazujú, že Magalhães mal k dispozícii najlepšie poznanie svojej doby. Aj to bezpochyby prispelo ku konečnému úspechu.

Na základe Cantinovej mapy sveta vidíme aj prísnu účelovosť mapovej tvorby, keď portugalský zdroj úmyselne posunul Tordesillaskú líniu čo najviac na západ, aby pre Portugalsko „získal“ maximum zámorského územia. Ak podľa takto neprávne nakreslenej mapy (nehovoriac o malom oceáne medzi Amerikou a Áziou) vznikali aj výpočty Ruia Faleira, nie je prekvapujúce, že dospel k nesprávnym výsledkom.

Hlavným záverom tejto práce je existencia teórie, hovoriacej o nejakom prielive, ležiacom približne v rovnakej zemepisnej šírke, v akej sa nachádza južný okraj Afriky. Jestvovanie takejto teórie podporujú napríklad glóbusy Johanna Schönera, mapa od Reinelovcov a Pigafettova zmienka. Pravdepodobne došlo k omylu a zámene mohutnej Río de la Plata za očakávaný prieliv. Na druhej strane, aj keď by to bolo najlogickejšie, nie je jasné, či Magalhães očakával prieliv práve na tomto mieste.

Cesta okolo sveta mala v Európe ohlas, okrem iného o tom svedčí neskoršia tvorba glóbusov a máp, na ktorých je zakreslená plavba Victorie.

Oblasť historickej kartografie však nepredstavuje iba odpovede, ale aj ďalšie otázky. Tie vznikajú najmä kvôli absencii ďalších máp a glóbusov, keďže nie všetky relevantné kartografické diela sa nám zachovali.

V neposlednom rade môžu byť poznatky uvedené v tejto práci prepojené s modernou geopolitikou: Zmluva z Tordesillas sa môže v náznakoch podobáť na bipolárny svet minulého storočia. Tak, ako v 15. a 16. st., aj dnes je námorná doprava najlacnejším a najvýhodnejším spojením vzdialených oblastí a kostrou svetového obchodu. Pre Portugalcov kľúčová Melaka stále leží v Melackom prielive, kľúčovom

pre súčasný svetový obchod. Na prelome 19. a 20. st. sa úsilie o výhodnú cestu na západ stretlo s čiastočným úspechom, keď bol v Panamskej šiji prekopaný dôležitý prielav. Európsko-ázijský obchod západným smerom však neutrpel, vďaka významu Suezského prielavu.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ANDĚL, Rudolf a Alice /red./ TEICHOVA. *Dějiny středověku* 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968. Světové dějiny, sv. 3.

AXELSON, Eric. *Prince Henry the Navigator and the Discovery of the Sea Route to India*. In: *The Geographical Journal*, vol. 127, no. 2 (Jun., 1961), s. 145-155.

BAGROW, Leo, SKELTON, R. A., ed. *History of cartography*. Repr. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 2010. ISBN 978-1-4128-1154-5.

BASISTA, Jakub. Magelan, Ferdinand, 1480 – 1521 ce. In: *The Sea in World History: Exploration, Travel, and Trade*. vol. 1 [ebook] Stephen K. Stein (editor). Santa Barbara: ABC-CLIO, 2017. s. 432-434. ISBN 978-1-4408-3550-6.

CAJTHAML, Miroslav. *Historické lodě 16. až 18. století*. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2355-3.

Copia der neuen Zeytung aus Presillg Landt. [1514] [online] dostupné na: <https://archive.org/details/copiadernewenzey00unkn/page/n7/mode/2up>. [cit. 22. júna 2022].

CORTESÃO, Armando. *Note on the Castiglioni Planisphere*, In: *Imago Mundi*, vol. 11 (1954), s. 53-55.

CRAIG, Simon. *The ship that shrank the world*. In: *Geographical*, vol. 69, no. 9 (Sept., 1997), s. 64-66.

DAVIES, Arthur. *Prince Henry the Navigator*. In: *Transactions and Papers (Institute of British Geographers)*, no. 35 (Dec., 1964), s. 119-127.

DESTOMBES, Marcel. *The Chart of Magellan*. In: *Imago Mundi*, vol. 12 (1955), s. 65-88.

DIFFIE, Bailey W. a George D. WINIUS. *Foundations of the Portuguese empire, 1415 – 1580*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1977. 588 s. ISBN 0-8166-0782-6.

DRLIČKA, Boris. *Nad Ptolemaiovskou mapou strednej Európy*. Nitra: Gramond Nitra, 2020. ISBN 978-80-89703-75-3.

ELBL, Ivana. *Man of His Time (and Peers): A New Look at Henry the Navigator*. In: Luso-Brazilian Review, vol. 28, no. 2 (Winter, 1991), s. 73-89.

FERNÁNDEZ-AMARESTO, Felipe. Maps and Exploration in the Sixteenth and Early Seventeenth Centuries. In: *The History of Cartography*. vol.3, (part 1: Cartography in the european renaissance), [ebook] edited by David Woodward (editor). Chicago: University Of Chicago Press, 2007. s. 738 – 759. ISBN 978-0-226-90732-1.

FITZPATRICK, Scott M. a Richard CALLAGHAN. *Magellan's Crossing of the Pacific: Using Computer Simulations to Examine Oceanographic Effects on One of the World's Greatest Voyages*. In: The Journal of Pacific History, vol. 43, no. 2 (Sep., 2008), s. 145-165.

GASPAR, Joaquim Alves. *Blunders, Errors and Entanglements: Scrutinizing the Cantino Planisphere with a Cartometric Eye*. In: Imago Mundi, vol. 64, no. 2 (2012), s. 181-200.

GUILLEMARD, Francis Henry Hill. *The Life of Ferdinand Magellan, and the First Circumnavigation of the Globe: 1480-1521*. London: George Philip & Son, 1891.

GULÁŠ, Štefan, *Plachetnice všetkých čias*. Bratislava: Mladé letá, 1979.

HEAWOOD, Edward. *The World Map before and after Magellan's Voyage*. In: The Geographical Journal (The Royal Geographical Society), vol. 57, no. 6 (Jun., 1921), s. 431-442.

HOLEČEK, Milan. *Hrdinové zámořských objevů*. Praha: Vyšehrad, 2019. ISBN 978-80-7601-099-4.

HRBEK, Ivan. *ABC cestovatelů, mořeplavců, objevitelů*. Praha: Panorama, 1979.

CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, ISBN 978-80-7422-525-3.

CHILDRESS, Diana. *Words That Divided the World*. In: Calliope (Peterborough), vol. 20, iss. 5, (Feb., 2010), s. 24-27.

JOYNER, Tim. *Magellan*. Camden, Maine: International Marine, 1992. ISBN 0-87742-263-X.

KAROLČÍK, Štefan a Ľuboš BALÁŽOVIČ. *Základy kartografie, GIS a DPZ pre učiteľov*. Banská Bystrica: VKÚ Harmanec, 2020. ISBN 978-80-99934-16-1.

KLÍMA, Jan. *Dějiny Portugalska*. Praha: Nakl. Lid. noviny, 1996. Dějiny států. ISBN 80-7106-164-6.

KLÍMA, Jan. *Portugalská Indie*. Praha: Libri, 2010. Stručná historie států, sv.č . 71. ISBN 978-80-7277-475-3.

KOSIARZ, Edmund. *Námorné bitky*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Nakladateľstvo Pravda, 1984.

LOUREIRO, Rui Manuel. *Magellan's map*. In: *Diadorim*, vol. 23, no. 2 (2021), s. 20-31.

Magellan, Ferdinand (1480-1521). [online] Encyclopedia of World Biography, Gale, 1998. dostupné na: link.gale.com/apps/doc/A148477970/AONE?u=artsk11&sid=bookmark-AONE&xid=f11e7de5. [cit. 16. augusta 2021].

MARTÍNEZ JIMÉNEZ, Enrique, TAPIA FRADE, Alejandro a Francisco MONTES TUBÍO. *Cartography, Geometry, and Communication: How to Narrate the Shape of the World Before and After the Journey of Magellan and Elcano*. In: *Revista Latina de Comunicación Social*, vol. 74, s. 637-652.

MOŽEJKO, Igor Vsevolodovič. *Pod pirátskou vlajkou*. Praha: Naše vojsko, 2009. ISBN 9788020610270.

PIGAFETTA, Antonio. *Zpráva o první cestě kolem světa*. Praha: Mladá fronta, 1975.

PLEINER, Radomír. *Minilexikon k dějinám lodí a námořní plavby*. Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0441-3.

RICHARDSON, William Arthur Ridley. *South America on Maps before Columbus? Martellus's 'Dragon's Tail' Peninsula*. In: *Imago Mundi*, vol. 55 (2003), s. 25-37.

SANDMAN, Alison. *Spanish Nautical Cartography in the Renaissance*. In: *The History of Cartography*. vol.3, (part 1: Cartography in the european renaissance), [ebook] edited by David Woodward (editor). Chicago: University Of Chicago Press, 2007. s. 1095 – 1142. ISBN 978-0-226-90732-1.

SÁNCHEZ IMIZCOZ, Ruth. ... *and the World was round: The Magellan-Elcano Adventure The First Circumnavigation of the World*. (2016 SAMLA Presidential Address, the Eighty-eighth Annual Conference of the South Atlantic Modern Language Association, Jacksonville, FL, November 4, 2016), In: *South Atlantic Review*, vol. 82, no. 2 (Summer 2017), s. 1-11.

SIEBOLD, Jim. *Behaim Globe* (#258). [online] dostupné na: <http://www.myoldmaps.com/late-medieval-maps-1300/258-martin-behaims-globe/258-behaim.pdf>. [cit. 28. mája 2022].

SIEBOLD, Jim. *Cantino World Map* (#306). [online] dostupné na: <http://myoldmaps.com/renaissance-maps-1490-1800/306-cantino-world-map/306-cantino.pdf>. [cit. 2. júna 2022].

SIEBOLD, Jim. *Castiglioni World Map* (#339). [online] dostupné na: <http://myoldmaps.com/renaissance-maps-1490-1800/339-castiglioni-world-map.pdf>. [cit. 5. júna 2022].

SIEBOLD, Jim. *Claudius Ptolemy* (#119). [online] dostupné na: <http://myoldmaps.com/maps-from-antiquity-6200-bc/116-pomponius/119-ptolemy.pdf>. [cit. 21. júna 2022].

SIEBOLD, Jim. *Kunstmann I* (#307.2). [online] dostupné na: <http://myoldmaps.com/renaissance-maps-1490-1800/3072-kuntsmann-i-atlantic/3072-kuntsmann-i-reinel.pdf>. [cit. 29. mája 2022].

SIEBOLD, Jim. *Kunstmann IV* (#330). [online] dostupné na: <https://www.myoldmaps.com/renaissance-maps-1490-1800/330-kuntsmann-iv.pdf>. [cit. 8. júna 2022].

SIEBOLD, Jim. *Martin Waldseemüller* (#310). [online] dostupné na: <http://myoldmaps.com/renaissance-maps-1490-1800/310-martin-waldseemuller/310-walds2.pdf>. [cit. 14. júna 2022].

SIEBOLD, Jim. *Schöner's Globes* (#328). [online] dostupné na: <http://myoldmaps.com/renaissance-maps-1490-1800/328-johannes-schoner-globes/328-shoner-globes.pdf>. [cit. 21. júna 2022].

SIEBOLD, Jim. *The Evolution of South America in Early Maps* (#5.15). [online] dostupné na: <http://myoldmaps.com/515-south-america-is-a.pdf>. [cit. 26. mája 2022].

STEVENSON, Edward Luther. *Martin Waldseemüller and the Early Lusitano-Germanic Cartography of the New World*. In: *Bulletin of the American Geographical Society*, vol. 36, No. 4 (1904), s. 193-215.

STUCKE, Walter. Columbus, Christopher, 1451 – 1506 ce. In: *The Sea in World History: Exploration, Travel, and Trade*. vol. 1 [ebook] Stephen K. Stein (editor). Santa Barbara: ABC-CLIO, 2017. s. 430-432. ISBN 978-1-4408-3550-6.

THOMPSON, Ron B. *The Myth of Sagres*. Máj 2021. [online] dostupné na: <https://www.portugalresident.com/the-myth-of-sagres/>. [cit. 6. júna 2022].

TORODASH, Martin. *Magellan Historiography*. In: *The Hispanic American Historical Review* (Duke University Press), vol. 51, no. 2 (May, 1971), s. 313-335.

V/Centenario 1ª Vuelta al Mundo. [online] dostupné na: <https://vcentenario.es/>. [cit. 17. júna 2022].

VAN DUZER, Chet. *Martin Waldseemüller's 'Carta marina' of 1516: Study and Transcription of the Long Legends*. Cham: Springer Nature, 2020. ISBN 978-3-030-22703-6.

VAN DUZER, Chet. *Some results from a study of Johann Schöner's 1515 terrestrial globe*. (Read at the 11th Coronelli Symposium, Venice 2007.) In: *Globe Studies*, no. 57/58 (2011), s. 93-106.

VIGNERAS, Louis-André. *The Cartographer Diogo Ribeiro*. In: *Imago Mundi*, vol. 16 (1962), s. 76-83.

WILKINSON, Richard James. *The Capture of Malacca, A.D. 1511*. In: *Journal of the Straits Branch of the Royal Asiatic Society* (Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society), no. 61(June, 1912), s. 71-76.

ZWEIG, Stefan. *Magellan*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1969.